

Інформаційний,
науково-методичний
журнал

ОСВІТА СУМЩИНИ

№2 (62), 2024

АКТУАЛЬНЕ ІНТЕРВ'Ю

НМТ ТА МОНІТОРИНГ ЯКОСТІ ОСВІТИ

НОВА УКРАЇНСЬКА ШКОЛА

КОМПЕТЕНТІСНА ПАРАДИГМА ОСВІТИ

З ДОСВІДУ РОБОТИ

ДОШКІЛЬНА ОСВІТА

№2 (62), 2024

Виходить чотири рази на рік

Зареєстровано головним територіальним
управлінням юстиції у Сумській області
(Серія СМ № 901/523ПР)

© СОІППО

Засновник – Сумська обласна організація профспілки
працівників освіти і науки України
Видавництво здійснює Сумський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти

Мова видання – українська
ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР
Панасюра Г.С.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Вознюк А.В. –

доктор психологічних наук, професор

Грицай С.М. –

кандидат педагогічних наук, доцент

Грובהва В.П. –

директор Департаменту освіти і науки

Сумської обласної державної адміністрації,

доктор юридичних наук, професор

Єфремова Г.Л. –

кандидат педагогічних наук, доцент

Гузенко О.В. –

кандидат педагогічних наук, доцент

Мазуренко В.О. –

кандидат технічних наук, доцент

Нікітін Ю.О. –

доктор історичних наук, професор

Осадчий С.В. –

голова Сумської обласної організації

профспілки працівників освіти і науки України

Сбруєва А.А. –

доктор педагогічних наук, професор

Семенов О.М. –

доктор педагогічних наук, професор

Удовиченко І.В. –

доктор педагогічних наук, професор

КОРЕКТОР

Пащенко О.К.

КОМП'ЮТЕРНА ВЕРСТКА, ДИЗАЙН

Крюк Ю.Є.

Редакція не завжди поділяє думки авторів публікацій. За достовірність фактів і цифр, відповідність їх вказаним джерелам несе відповідальність автор. Статті не рецензуються і не повертаються.

Редакція зберігає за собою право скорочувати та редагувати надісланий матеріал, не порушуючи його основного змісту.

Підписано до друку 24.06.2024 р.

Формат 60x84/8. Папір офсетний.

Умов. друк. арк. 4,19. Обл.-вид. арк. 4,44

Зам. №13.03.09. Тираж 50 прим.

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ:

40007 м. Суми, вул. Миколи Сумцова, 5.

Сумський ОІППО. Тел.(факс): 33-40-67

E-mail: osvita.soippo@sm.gov.ua

ЗМІСТ

АКТУАЛЬНЕ ІНТЕРВ'Ю

С. ГРИЦАЙ

Дні науки – 2024: підсумки та плани 2

НМТ ТА МОНІТОРИНГ ЯКОСТІ ОСВІТИ

О. БОРИСЕНКО

Організація підготовки випускників до НМТ-2024..... 4

О. ЖИЛА

Мобінг у закладах загальної середньої освіти:
запобігання і протидія
(за результатами моніторингового дослідження)..... 7

НОВА УКРАЇНСЬКА ШКОЛА

К. ВАЛЮХ

Особливості інтеграції дітей із порушеннями слуху в
новій українській школі..... 12

КОМПЕТЕНТІСНА ПАРАДИГМА ОСВІТИ

Л. МІЩЕНКО

Особливості формування у дітей дошкільного віку
соціально-громадянської компетентності..... 15

З ДОСВІДУ РОБОТИ

Т. СВЕТЛОВА

Використання електронних ресурсів для організації
дистанційного та змішаного навчання математики..... 22

О. ЧЕРНИХ Виховна робота в умовах війни: основні

аспекти..... 25

І. ДУДКА

Розвиток критичного мислення учнів на уроках фізики
засобами інноваційних технологій..... 28

Т. ЛИСЕНКО

Обираємо модулі для вивчення у 7-мих класах предмету
«фізична культура»..... 31

ДОШКІЛЬНА ОСВІТА

Л. МІЩЕНКО

Організація діяльності закладу дошкільної освіти в
літній період..... 37

М. БОНДАРЕНКО

Формування національної свідомості дошкільників
засобами народознавства в умовах сьогодення..... 41

АКТУАЛЬНЕ ІНТЕРВ'Ю

ДНІ НАУКИ – 2024: ПІДСУМКИ ТА ПЛАНИ

С. Грицай

Традиційно у другому номері журналу «Освіта Сумщини» до Днів науки ми спілкуємося у форматі інтерв'ю з проректором з наукової роботи Сумського ОІППО Сергієм ГРИЦАЄМ

- Сергію Михайловичу, цьогоріч Дні науки принесли колективу СОІППО багато відзнак та нагород. Розкажіть нашим читачам, чим був цікавий у науковому плані 2023 рік?

- Так, справді, ми маємо відзнаки Інституту модернізації змісту освіти, грамоти Департаменту освіти і науки Сумської обласної державної адміністрації які є визнанням нашої роботи на всеукраїнському та обласному рівнях. Щодо останніх наукових заходів, то варто зацентрувати увагу на Всеукраїнському фестивалі «STEM-весна – 2024», в якому інститут брав активну участь. З початку року проведено семінар-практикум «STEM-освіта та штучний інтелект: практика залучення інноваційних технологій»; семінар-практикум «Від STEM до STEAM: інтеграція мистецтва в освітньому просторі»; семінар-практикум «Віртуальні лабораторії та навчальні віртуальні екскурсії в реаліях STEM-освіти». Представниці Сумської області за результатами Всеукраїнського конкурсу «Найкращий гендерночутливий STEM-урок 2023» увійшли в ТОП – 5 педагогів-переможців, і загалом ми отримали, на мою думку, цілком заслужену нагороду – відзнаку «Лідер розвитку STEM-освіти в Україні».

- Чи є нові проєкти та інновації?

- На сьогодні інститут разом із мережею навчальних закладів бере участь у 4 інноваційних проєктах міжнародного рівня, 20-ти проєктах всеукраїнського рівня та 10-ти – регіонального. Щодо експериментів, то на всеукраїнському рівні беремо участь у 5-ти, а на регіональному – в одному. Також у 66-ти освітніх інноваціях задіяли 117 закладів загальної середньої освіти та 11 закладів дошкільної освіти. Така статистика вказує на те, що інститут у постійному оновленні наукових розробок, і як завжди, запрошує

педагогічні колективи долучатись до найновіших проєктів та розробок.

- Щодо класичних науково-практичних заходів чи не знизилась активність участі в них у зв'язку із війною у нашій країні?

- Не зважаючи на обставини продовжуємо гарну традицію проведення таких заходів у стінах нашого закладу: за рік провели 2 міжнародні конференції, 8 всеукраїнських заходів та 9 заходів регіонального рівня. Окрім того, наша робота висвітлена у понад двохсот друкованих працях, серед яких 8 підручників та посібників, 18 монографій.

- Гарні показники, проте чи присутнє дотримання у наукових друкованих працях авторського права?

- Так, ми маємо чіткий вектор на сприяння академічній доброчесності та підвищення якості освіти в цілому шляхом виявлення ознак плагіату в наукових роботах. Саме з цією метою уклали договір про співпрацю з ТОВ «АНТИПЛАГІАТ», що просуває в Україні запровадження програмно-обчислювального комплексу StrikePlagiarism задля успішної реалізації забезпечення якості освіти та перевірки академічних, навчально-методичних та наукових текстів працівників, зокрема нашого інституту на наявність плагіату.

- З минулого року в КЗ СОІППО працює простір і для учнів. Чи є успіхи в роботі Сумського освітнього хабу?

- Звичайно, у 2023-2024 навчальному році у Сумському освітньому хабі об'єднали роботу 20-ти науково-педагогічних працівників, 3-х методистів навчально-методичного відділу координації освітньої діяльності та професійного розвитку інституту, 5-ти педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти Сумської міської територіальної громади та 4-х учителів із числа внутрішньо

переміщених осіб. Провели понад 160 консультацій з основних напрямів діяльності хабу. Не лише навчали – підтримували, соціально гуртували, надолужували освітні втрати.

- *Чим виражається наукова робота кафедр закладу?*

- Кожна кафедра має свою наукову тему відповідно до теми Інституту «Науково-методичний супровід створення безпечної школи у воєнний/повоєнний час у системі післядипломної педагогічної освіти». Звичайно, усі теми кафедр актуальні та відповідають освітнім реаліям. Кафедра педагогіки, спеціальної освіти та менеджменту працює над темою: «Сучасні інноваційні технології створення безпечного освітнього середовища закладу освіти у системі післядипломної педагогічної освіти». Кафедра психології розробляє тему «Психологічна підтримка та допомога учасникам освітнього процесу в воєнний та повоєнний періоди». Кафедра освітніх та інформаційних технологій працює над науковим доробком з теми «Цифрова грамотність учасників освітнього процесу як складник безпечного середовища». «Розвиток соціально-громадянських компетентностей педагогів у воєнний /повоєнний час у системі післядипломної педагогічної освіти» – тематика кафедри соціально-гуманітарної освіти. Кафедра теорії і методики змісту освіти займається питанням «Упровадження навчально-методичного забезпечення державного стандарту дошкільної, початкової, загальної середньої освіти в безпечному освітньому середовищі Нової української школи». Немає жодного не задіяного до активної наукової роботи педагогічного та науково-педагогічного працівника у закладі.

- *Чи посилює колектив психологічну допомогу учасникам освітнього процесу?*

- У 2023 році створено науково-дослідний центр «Психолого-педагогічний супровід створення безпечної школи у воєнний/повоєнний час у системі післядипломної педагогічної освіти» – вважаю, вчасно і доречно. У 2024 році кафедрою психології проведено Всеукраїнський науково-практичний семінар «Актуальні питання практичної психології в умовах сьогодення», VII Всеукраїнський науково-практичний форум «Психологічна допомога: від кризи до ресурсу» та VII Міжнародну науково-практичну конференцію «Інноваційні технології в роботі практичного психолога», таким чином психологічна складова надалі поглиблюється та якісно вдосконалюється.

- *Які установи співпрацюють із Сумським ОІППО з питань супроводу експериментальних педагогічних досліджень?*

- Маємо висококваліфіковану освітню підтримку, від основних закладів це: Державна наукова установа «Інститут модернізації змісту освіти», Інститут цифровізації освіти НАПН України, Інститут проблем виховання НАПН України, Інститут соціальної та політичної психології НАПН України, Університет банківської справи НБУ, директорат дошкільної, шкільної, позашкільної та інклюзивної освіти МОН України, Центр інноваційної педагогіки та психології Хмельницького національного університету, Інститут педагогіки та психології Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова та Інститут педагогіки НАПН України. І це не повний перелік, наші колеги з провідних закладів України справді сприяють максимально швидкому розгляду проблем школи та освіти в цілому.

- *Чи уклались нові угоди про співпрацю?*

- Так, навчальні заклади, громадські організації та видавництва: Запорізький національний університет, Громадська організація «Освіта XXI століття» та ТОВ Видавництво «ГЕНЕЗА» стали нашими освітніми партнерами.

- *Який науковий кадровий потенціал має інститут на сьогодні?*

- На початок року колектив складався із 30 кандидатів наук, серед яких представлена не лише педагогічна складова, а й філологічна, технічна, медична та сфера державного управління. Також працюють чотири доктори наук: Нікітін Ю.А., доктор історичних наук, професор; Сапич В.І., доктор економічних наук, доцент; Удовиченко І.В., доктор педагогічних наук, професор; Вознюк А.В., доктор психологічних наук, професор.

- *Сергію Михайловичу, щоб ви побажали колегам-педагогам напередодні літніх відпусток?*

- Ментального та фізичного відновлення, нас чекає новий навчальний рік і ми маємо бути до нього готовими, включно із ґрунтовною науковою основою нашої освітньої діяльності!

- *Дякую за спілкування і впевнена що «післядипломна наука» у надійних руках, бажаю Вам подальшого розвитку, здобутків та визнання!*

Спілкувалась Ганна ПАНАСЮРА

О. Борисенко

**НТМ ТА МОНІТОРИНГ
ЯКОСТІ ОСВІТИ****ОРГАНІЗАЦІЯ ПІДГОТОВКИ ВИПУСКНИКІВ ДО НМТ-2024**

Через російську збройну агресію в Україні змінилися умови вступу випускників до закладів фахової передвищої та вищої освіти. Замість кількох тестувань із різних навчальних предметів, усі абітурієнти вже втретє цього року складатимуть єдиний національний мультипредметний тест (далі – НМТ), метою якого є проведення прозорої та об'єктивної вступної кампанії. Цьогорічний тест складається з чотирьох блоків завдань: обов'язкових з української мови, математики, історії України та одного блоку (предмету) за вибором випускника. Тож підготовка до НМТ-2024 передбачає додаткові вимоги як до навчальної компетентності учнів, так і до процесу організації роботи закладів загальної середньої освіти в цьому напрямі.

Зважаючи на актуальність теми, працівниками СОШПО був проведений моніторинг процесу підготовки здобувачів освіти до НМТ, у якому взяли участь педагогічні працівники та випускники закладів загальної середньої освіти області. Отримані результати дають можливість скласти уявлення про напрями організаційної роботи закладів освіти щодо підготовки випускників до НМТ-2024.

Зовнішні оцінювання, за час свого проведення, зарекомендували себе як дієвий засіб об'єктивного оцінювання навчальних досягнень учнів 11-х класів та якості їхньої підготовки до вступу в заклади фахової передвищої та вищої освіти. Наразі прийняті рамкові документи, які визначають порядок проведення НМТ у 2024 році, з якими ознайомлені всі педагогічні працівники, які взяли участь у моніторингу. Заступники директорів зазначили, що про новації НМТ та особливості проведення вступної кампанії учителі дізнаються,

здебільшого, централізовано – на педагогічних радах, засіданнях професійних педагогічних спільнот. Із цим твердженням погодилися 86% учителів; 17% повідомили про самостійне опрацювання нормативних документів, що визначають порядок проведення зовнішніх оцінювань.

Основними факторами, що впливають на ступінь готовності учнів до вступних випробувань, заступники директорів назвали наявність у випускників мотивації (100%), необхідних знань (84%), організовану роботу вчителів (42%), обізнаність із процедурою проведення НМТ (44%).

На думку вчителів, пріоритетними факторами, що впливають на готовність учнів до участі у НМТ, як і для опитаних представників адміністрації, є наявність у випускників мотивації (76%) та необхідних знань (59%). При цьому, 48% опитаних учителів вважають свою роботу запорукою успішного складання учнями вступних випробувань. Жоден із опитаних учителів не відзначив матеріальні статки родин учнів фактором, що суттєво впливає на якість підготовки випускників до складання вступних випробувань.

На запитання про ефективність різних напрямів діяльності закладів освіти з підготовки учнів до НМТ відповіді обох категорій опитаних педагогічних працівників (заступників директорів та учителів) збігаються за змістом та мають деякі розбіжності у процентному співвідношенні. На думку респондентів, найбільша увага в закладі загальної середньої освіти має приділятися проведенню регулярного системного повторення, роботі учнів над тестовими завданнями, проведенню інформаційно-роз'яснювальної роботи з учнями та їхніми батьками (рис.1).

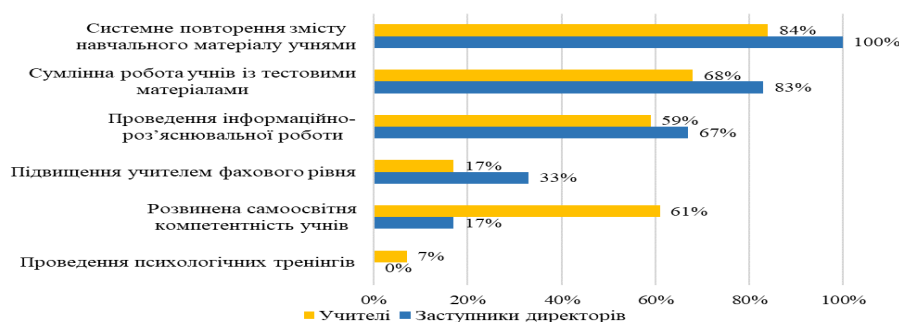

Рисунок 1. Напрями діяльності закладів загальної середньої освіти, що підвищують ефективність складання учнями НМТ

Як свідчать результати опитування педагогічних працівників, спостерігається розбіжність в оцінці і самооцінці ролі та відповідальності вчителя за підготовку випускників до НМТ. Так, третина опитаних представників адміністрації вважають, що існує залежність між фаховим рівнем учителя та успішністю учнів при складанні НМТ; погоджуються з цим твердженням лише 17% учителів. Натомість, більш важливим напрямом діяльності закладу освіти з підготовки одинадцятикласників до НМТ 61% учителів назвали розвиток самоосвітньої компетентності учнів.

Як зазначили опитані педагогічні працівники, у досліджених закладах освіти значна увага приділяється розвитку ключових та предметних компетентностей, творчих здібностей учнів, вихованню самодисципліни. Учителі ознайомлюють старшокласників із платформами для самостійної підготовки до НМТ, проводять профорієнтаційну роботу. У закладах освіти організуються індивідуальні консультації для учнів, проводяться предметні факультативи, здійснюється психологічна підтримка випускників тощо.

Заступники директорів зазначили, що в закладах освіти, де вони працюють, педагогами активно проводиться інформаційно-роз'яснювальна робота серед учнів випускних класів та їхніх батьків. Із необхідною інформацією про організацію та умови проведення зовнішніх оцінювань зазвичай учні дізнаються на класних годинах. Частина (27%) заступників директорів указали на самостійне опрацювання випускниками інформації з офіційного сайту Українського центру оцінювання якості освіти.

Проведене анкетування заступників директорів дало змогу встановити, що в усіх закладах освіти, які взяли участь у моніторингу, надаються години варіативної складової на вивчення навчальних предметів, що винесено на НМТ. При цьому, 59% респондентів указали, що в досліджених закладах освіти надаються додаткові години для вивчення окремих навчальних предметів; 61% повідомили про організовані курси за вибором та факультативи. У 42% закладів освіти за рахунок варіативної складової проводяться групові та індивідуальні заняття з учнями.

Вагомою складовою підготовки учнів до

вступних випробувань є організація спрямованої психологічної допомоги. До завдань психолога школи, учителів-предметників, класних керівників входить проведення психологічного налаштування одинадцятикласників на участь у процедурі вступних випробувань, усунення в учнів стану тривожності. Одним із засобів такої психолого-педагогічної допомоги є організація в закладах освіти психологічних тренінгів для випускників. Як відповіли заступники директорів, зазначені вище заходи реалізуються у всіх закладах загальної середньої освіти, проте вони не вважають психологічні тренінги ефективною формою роботи щодо підготовки випускників до НМТ.

Значну роль у процесі підготовки учнів до вступних випробувань відіграє профорієнтаційна робота. З метою ознайомлення випускників зі змістом діяльності представників різних професій, потребами вітчизняного ринку праці, програмами навчання закладів вищої освіти України в досліджених закладах проводять зустрічі з представниками закладів вищої освіти, колишніми випускниками, ярмарки професій. Класні керівники та інші педагогічні працівники ознайомлюють учнів із сучасними тенденціями ринку праці, стратегіями та плануванням кар'єри. Відповідна інформація висвітлюється педагогічними працівниками в соціальних мережах, на сайтах закладів освіти.

Із питань підготовки учнів до НМТ, усі заступники директорів (50% – систематично, 50% – періодично) звертаються до фахівців місцевих органів управління освітою, Центрів професійного розвитку педагогічних працівників, методистів Сумського ОШПО. Як показало дослідження, роз'яснювальної допомоги потребують 55% заступників директорів та 14% учителів, інформаційної підтримки – 10% заступників директорів та 39% учителів. Не потребують додаткових консультацій спеціалістів щодо підготовки учнів до НМТ близько 40% педагогів.

Учителям було запропоновано визначити знання та навички, що, на їхню думку, можуть суттєво покращити успішність складання випускниками НМТ. Серед запропонованих варіантів відповідей найчастіше вчителі обирали навички виконання тестових завдань (68%), уміння правильно розподіляти час при виконанні завдань різного ступеню складності (67%), сформованість в учнів навчально-пізнавальних навичок (64%), засвоєння програмового матеріалу (62%), знання процедури проведення НМТ (58%) (рис. 2).

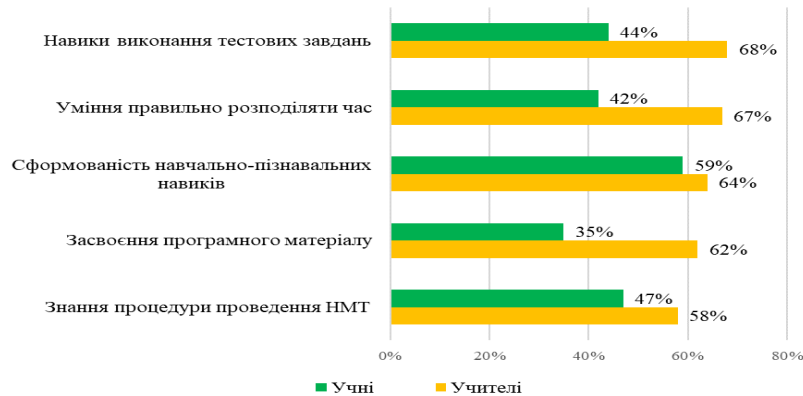

Рисунок 2. Знання та навики, що підвищують результативність складання учнями НМТ

Результати моніторингу свідчать, що всі опитані вчителі здійснюють цілеспрямовану роботу за напрямом підготовки учнів до НМТ: проводять аналіз сертифікаційних робіт, опрацьовують зі старшокласниками на уроках завдання попередніх років, використовують у педагогічній практиці тестовий контроль знань. Так, 87% учителів систематично пропонують учням виконувати завдання в тестовій формі, періодично тестовий контроль проводять 11%, зрідка – 2% респондентів.

Як і в попередні роки, у процесі підготовки учнів до НМТ, учителі використовують різні джерела інформації: довідники, посібники, методичні розробки з предметів навчання (47%); Інтернет-джерела, спеціалізовані освітні сайти та платформи (65% опитаних). Регулярно опрацьовують матеріали офіційних сайтів Українського центру оцінювання якості освіти, Харківського регіонального центру оцінювання якості освіти, Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти 69% респондентів.

Учителі (80%) зазначили, що активно опрацьовують з учнями завдання сертифікаційних робіт попередніх років. Більшість із них (89%) систематично проводять роботу з покращення знань учнів із початковим рівнем успішності: організують індивідуальні заняття, групові консультації, залучають їх до виконання індивідуальних завдань.

Як показали результати проведеного моніторингу, 91% випускників планують складати НМТ та вже визначились із вибором закладів фахової передвищої та вищої освіти, до яких будуть вступати у 2024 році.

Половина респондентів зазначили, що у закладах, де вони навчаються, здійснюється підготовка до вступу з усіх навчальних предметів. Третина учнів указали на те, що підготовка до

НМТ в їхніх закладах освіти проводиться лише з окремих дисциплін. Відповіді респондентів свідчать, що 14% учнів необхідна додаткова підготовка; 24% випускників вважають себе гарно підготовленими лише з деяких предметів НМТ.

Учні 11-х класів указали, що із процедурою, організацією, особливостями проведення НМТ вони ознайомлюються, переважно, на класних годинах, тематичних батьківських зборах за участі випускників, онлайн-зустрічах із викладачами закладів вищої освіти.

Для покращення власної підготовки, учні потребують більше знань із певних навчальних предметів (49%), роз'яснень особливостей вступної кампанії 2024 року в Україні (12%), інформації про корисні джерела для самопідготовки (9%), психологічних тренінгів (7%).

У ході проведеного моніторингу було досліджено, якою є самооцінка знань учнів із тих навчальних предметів, що у поточному році винесені для складання НМТ. Анкетування учнів міських закладів освіти свідчить, що рівень їхньої підготовки з більшості навчальних предметів є середнім; сільських закладів – достатнім. Найкраще учні міських закладів освіти вважають себе підготовленими з української та іноземної мов; найгірше – з хімії та фізики. Випускники сільських закладів освіти найвищі бали НМТ планують отримати з української мови та математики, але не впевнені в успішному складанні історії України.

Отже, дослідження показало, що попри складність військово-політичної та економічної ситуації в Україні, заклади загальної середньої освіти проводять цілеспрямовану роботу щодо підготовки учнів до складання НМТ. Випускники 11-х класів наполегливо готуються до вступної кампанії 2024 року, при цьому переважна більшість з них (84%) за рівень навчальних досягнень з предметів тестування та за якість своєї підготовки до складання НМТ вдячні саме вчителям.

МОБІНГ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ: ЗАПОБІГАННЯ І ПРОТИДІЯ (ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ МОНІТОРИНГОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ)

О. Жила

У Законі України від 16 листопада 2022 року № 2759-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії порушенню прав у сфері праці», що набув чинності 11 грудня 2022 року, прописано визначення мобінгу як терміну. Мобінг (цькування) – систематичні (повторювані) тривалі умисні дії або бездіяльність роботодавця, окремих працівників або групи працівників трудового колективу, спрямовані на приниження честі та гідності працівника, його ділової репутації, у тому числі з метою набуття, зміни або припинення ним трудових прав та обов'язків, що проявляються у формі психологічного та/або економічного тиску, зокрема із застосуванням засобів електронних комунікацій, створення стосовно працівника напруженої, ворожої, образливої атмосфери, у тому числі такої, що змушує його недооцінювати свою професійну придатність. Законом Верховної Ради України від 1 грудня 2022 року № 2806-IX «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо протидії порушенню прав у сфері праці» визначено відповідальність за цькування і приниження на робочому місці.

У лютому 2024 року навчально-методичним відділом моніторингу якості освіти та зовнішнього незалежного оцінювання Сумського ОІППО у 15 закладах загальної середньої освіти Сумської області було проведено моніторингове дослідження «Мобінг у закладах загальної середньої освіти: запобігання і протидія».

Опитування проводилося шляхом анкетування представників адміністрації та педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти.

У моніторинговому дослідженні взяли участь

314 респондентів: 25 (8%) представників адміністрації закладів освіти (директори, заступники директорів), 289 учителів (92%).

У ході моніторингового дослідження було проведено опитування педагогічних працівників щодо того, наскільки вони комфортно почуваються в педагогічних колективах закладів освіти, де вони працюють, та щодо їхнього емоційного благополуччя. Отримані результати анкетування з цього питання свідчать про те, що більше половини (58%) педагогічних працівників почувають себе у закладі освіти, у якому вони працюють, комфортно; 40% опитаних учителів зазначили, що вони, у цілому, задоволені взаємовідносинами, що панують у колективі; 2% відмітили, що у закладах освіти присутня недобррозичливість, заздрість та міжособистісна конкуренція.

Узагальнення думок респондентів з питання щодо задоволеності міжособистісними стосунками у педагогічних колективах дали можливість зробити висновок, що вчителі позитивно оцінюють свої взаємовідносини з колегами (71%) та їхню готовність до взаємодопомоги (71%) (рис. 1). Значна кількість респондентів (80%) указали на той факт, що вони не стикалися з відмовами колег у наданні допомоги чи навмисним ускладненням виконання своїх посадових обов'язків, а також самі ніколи не нехтували аналогічними проханнями.

Результати анкетування педагогічних працівників свідчать про те, що у педагогічних колективах, які брали участь у моніторинговому дослідженні, переважає атмосфера єдиної команди, де чітко сформульовані завдання, критерії оцінки результативності роботи та розроблені механізми стимулювання працівників.

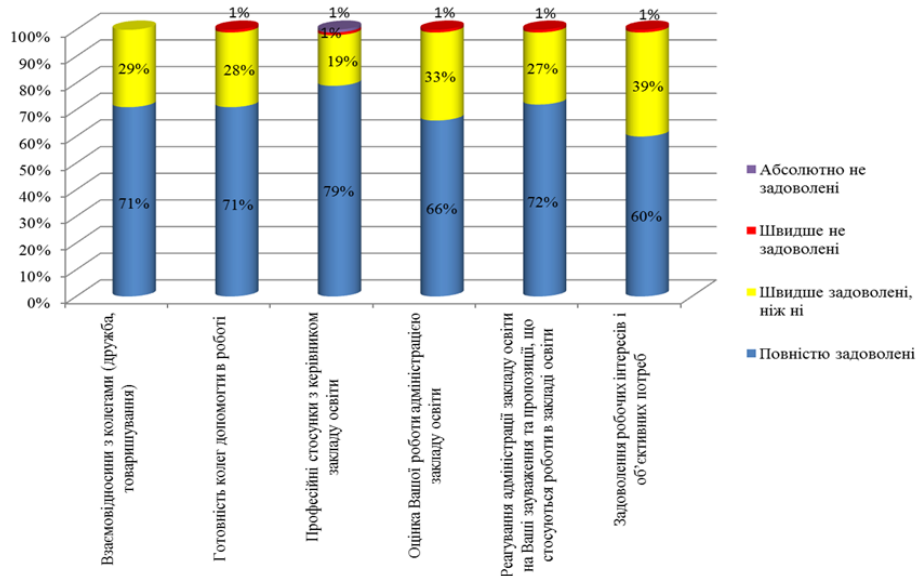

Рисунок 1. Складові робочих міжособистісних стосунків педагогічних працівників у закладі освіти

Психологічний мікроклімат є однією з важливих характеристик педагогічного колективу, значимою для діяльності його членів. Сприятливий мікроклімат у закладі освіти спонукає його співробітників до продуктивної спільної діяльності та всебічного розвитку особистості. За визначенням 76% опитаних педагогічних працівників та 84% керівників закладів освіти, мікроклімат у їхньому колективі сприяє міжособистісній співпраці його співробітників, водночас, 24% респондентів-учителів та 16% представників адміністрації закладів освіти зазначили, що співпраця, переважно, є ситуативною.

На запитання анкети «Чи сприяє адміністрація закладу освіти створенню комфортного психологічного мікроклімату в колективі?» 98% учителів та 00% керівників відповіли ствердно. Безперечно, такі високі показники свідчать про те, що заклади освіти проводять активну роботу щодо стабілізації взаємин у педагогічних колективах, сприяють створенню особливої атмосфери задоволення педагогічною працею та спрямовують свої зусилля на реалізацію соціально-психологічних функцій управління задля створення сприятливого соціально-психологічного мікроклімату, необхідного для продуктивної роботи всього педагогічного колективу.

Одним із основних факторів, що впливає на формування позитивного психологічного мікроклімату у закладі освіти, є частота конфліктів, що виникають у його колективі. Висока конфліктність і низька згуртованість співробітників призводить до погіршення умов для

психологічного і соціального розвитку особистості, створює передумови для прояву мобінгу, що може стосуватися як учителів, так і директорів.

Згідно з дослідженнями «Preventing and addressing violence and harassment in the world of work through occupational safety and health measures» Міжнародної організації праці (ILO), психологічне насильство й тиранія в колективах – явище не рідкісне. В Україні проблема мобінгу є не на стільки резонансною як в інших європейських країнах, зокрема, у пояснювальній записці до проекту Закону України про внесення змін до статті 16 Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» зазначається, що за 2023 рік до Державної служби з питань праці та територіальних органів надійшло 553 звернення щодо ознак мобінгу в трудових колективах. Разом із цим, політика України, у сфері соціального захисту працівників, зосереджена на формуванні здорового робочого середовища, де кожен працівник має право на повагу, справедливе ставлення та можливість професійного розвитку.

За результатами моніторингового дослідження, майже всі (95%) педагогічні працівники, за останній навчальний рік, не стикалися з випадками мобінгу у своїй роботі, та 92% керівникам закладів освіти не надходило жодних повідомлень з цього приводу. Незначна кількість директорів (8%) указали, що отримували не більше одного повідомлення від співробітників закладу освіти стосовно системного цькування у колективі, та 1% учителів зазначили, що випадки мобінгу траплялися декілька разів за останній рік.

Водночас, частина опитаних директорів періодично стикалися з проявами мобінгу на робочому місці по відношенню до себе: 20% – із поширенням чуток та недостовірної інформації серед колективу, що мали негативний вплив на репутацію; 20% – із вербальною агресією (умисні висловлювання інших осіб, спрямовані викликати негативні переживання, образи, погрози); 12% – із постійною необгрунтованою критикою та незадовільною оцінкою роботи; 8% – із соціальною ізоляцією в колективі (відсутністю неформальних відносин та спілкування з іншими членами педагогічного колективу); один керівник закладу освіти зазначив, що його навмисно обмежували у доступі до необхідної інформації. Але ці випадки, за визначенням респондентів, носять ситуативний характер.

За даними моніторингу учителі у своїй роботі стикалися з проявами мобінгу рідше: 74% респондентів зазначили, що не були свідками чи учасниками мобінгових ситуацій. Проте, 8% педагогічних працівників повідомили, що на них були покладені надмірні доручення, які не відповідали їхнім посадовим обов'язкам; 6% респондентів були об'єктом поширення чуток та недостовірної інформації серед колективу, що мали негативний вплив на їхню репутацію; 5% піддавалися вербальній агресії, 4% учителів зазнавали соціальної ізоляції; 3% – безпідставної зміни та погіршення умов праці, відпочинку; 2% стикалися з приписуванням їхніх здобутків іншим працівникам, відсутністю визнання досягнень і

успіхів.

Це свідчить про те, що у колективах сприяють створенню культури поваги та взаємопідтримки, зміцненню корпоративної культури, співпраці та командній роботі (73%), що підтверджують результати анкетування учителів стосовно того, яку роботу проводить заклад освіти щодо недопущення видів насильства.

Відповідаючи на запитання опитувальника «Заклад освіти проводить активну роботу щодо недопущення всіх видів насильства і має чіткі правила реагування на прояви насильства й знущання (мобінгу)?», педагогічні працівники позитивно оцінили підтримку закладом освіти антимобінгової стратегії. Так, більше половини (61%) учителів зазначили, що у закладі освіти уживаються заходи щодо створення безпечного та дружнього робочого середовища, адміністрація підтримує працівників та реагує на будь-які прояви насильства, регулярно оцінює ефективність вжитих заходів щодо запобігання мобінгу та вносить відповідні зміни до політики його протидії. Три чверті (74%) респондентів відмітили, що у закладі освіти, де вони працюють, розроблено чіткі правила (протоколи) щодо попередження й реагування на прояви насильства. Близько двох третин (69%) опитаних підтвердили, що адміністрація закладу освіти оперативно та об'єктивно реагує на скарги та підозри, стосовно виявлення випадків мобінгу, забезпечуючи ретельний розгляд кожного випадку, вживає необхідних заходів для запобігання подальшому насильству і захисту жертв (рис. 2).

Рисунок 2. Заходи та дії з підтримки у закладі освіти антимобінгової стратегії (відповіді респондентів, у %)

За результатами моніторингового дослідження можна констатувати, що у закладах освіти, які брали участь у дослідженні, проводиться профілактична робота щодо виявлення та запобігання будь-яких проявів насильства, – про що повідомили усі респонденти. Майже усі керівники (96%) та 91% учителів зауважили, що у закладах освіти, де вони працюють, регулярно проводяться заходи інформаційно-роз’яснювального характеру із усіма учасниками освітнього процесу щодо підвищення здатності ефективно запобігати конфліктним ситуаціям та реагувати на них. Водночас, 4% респондентів із числа представників адміністрації закладів освіти та 8% опитаних учителів повідомили, що зазначений вище вид роботи проводиться регулярно, але тільки для учнів. Незначна кількість (1%) педагогічних працівників відмітили, що у закладі освіти, де вони працюють, проводяться заходи інформаційно-роз’яснювального характеру, з метою виявлення ознак цькування, але не частіше, ніж один-два рази на рік.

Майже всі респонденти (92% керівників та 95% учителів) запевнили, що за останній навчальний рік не стикалися у своїй роботі з випадками пресингу на робочому місці, а самі ніколи не були ініціаторами мобінгу в колективі. Водночас,

представники адміністрації повідомили про випадки психологічного тиску у колективі, які мали місце безпосередньо між членами колективу (4%); у 4% випадків ініціатором конфліктної ситуації був співробітник по відношенню до керівника. Серед причин виникнення недоброзичливого міжособистісного ставлення у колективі 16% керівників указали на суб’єктивну, особисту неприязнь, непорозуміння між членами колективу, 4% – супротив змінам та нововведенням.

Відповідаючи на запитання анкети «У закладі освіти, де Ви працюєте, реагують на Ваші звернення чи звернення Ваших колег про випадки мобінгу?», переважна більшість (79%) педагогічних працівників запевнила, що випадків цькувань у їхніх колективах не було. Проте, 12% респондентів-учителів відмітили, що адміністрація закладів освіти завжди оперативно реагує на скарги щодо ситуацій мобінгу та дискримінації; 7% – переважно так. За визначенням 1% педагогічних працівників, у закладах освіти, де вони працюють, ніколи не реагують на звернення учителів про випадки цькувань, поширення неправдивих відомостей та нетолерантного ставлення з боку своїх колег; 1% респондентів обрали відповідь «переважно ні» (рис. 3).

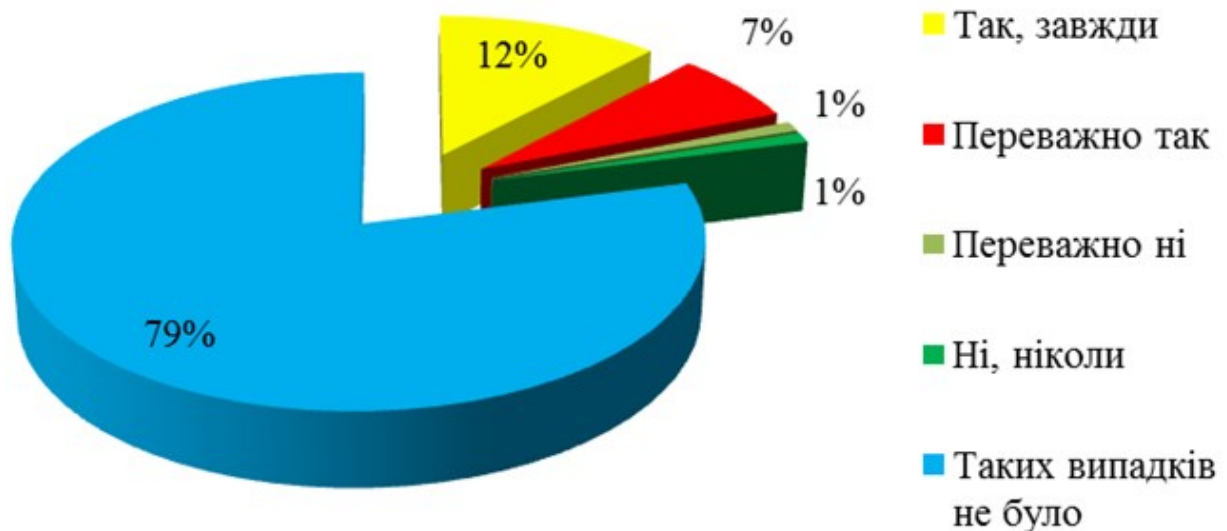

Рисунок 3. Реагування адміністрації закладів освіти на звернення педагогічних працівників про випадки мобінгу (відповіді учителів, у %)

Мобінгу в колективі можна уникнути не лише шляхом проведення інформаційно-роз'яснювальної роботи, а й шляхом налагодження відкритого діалогу та зворотного зв'язку між адміністрацією закладу освіти та працівниками.

Як показало проведене моніторингове дослідження, більше двох третин (76%) керівників закладів загальної середньої освіти, які брали участь в опитуванні, відзначають, що у їхніх колективах не відбувається ігнорувань, уникнення спілкування або навмисного відчуження окремих співробітників. Більше третини (36%) представників адміністрацій стверджують про те, що серед колективу не було випадків поширення чуток та недостовірної інформації, що мали негативний вплив на репутацію його членів. За визначенням переважної більшості керівників закладів освіти (84%), представники адміністрації активно підтримують професійне та особисте зростання співробітників.

Результати анкетування представників адміністрацій та учителів засвідчили, що адміністрація закладу освіти відповідає за створення безпечного та дружнього робочого середовища, підтримує працівників, регулярно оцінює ефективність вжитих заходів щодо запобігання мобінгу, вносить відповідні зміни до політики його протидії.

У педагогічних колективах закладів загальної середньої освіти відсутня необґрунтована критика, незадовільна оцінка роботи педагогічних працівників керівництвом, надмірна прискіпливість та навантаження учителів, а також не мають місця випадки навмисного обмеження доступу членів колективу до необхідної інформації, про що свідчить той факт, що жоден із опитаних педагогічних працівників не зазначив у своїх анкетах, що він стикався у своїй роботі з такими ситуаціями. Учителі в опитувальниках відмітили, що адміністрація закладу освіти визнає досягнення та успіхи своїх працівників і сприяє їхньому кар'єрному росту.

Окрім того, у педагогічних колективах рідко

виникають конфлікти, а складні ситуації відкрито обговорюються з керівництвом. За визначенням 73% педагогічних працівників, при виникненні ситуації мобінгу в колективі, за захистом своїх прав, у першу чергу, вони звернулися б до безпосереднього керівника, що свідчить про відкритість спілкування, довіру у відносинах між керівництвом та членами колективу.

Загалом, 88% респондентів позитивно оцінили роботу закладів освіти щодо запобігання та боротьби з мобінгом у закладах загальної середньої освіти і стверджують, що це потребує спільних зусиль як від керівництва, так і від співробітників. На думку представників адміністрації закладів освіти (96%) головне завдання при урегулюванні деструктивних ситуацій, – визначити конфлікт на початковій його стадії.

На запитання опитувальника «Як би Ви зреагували на виявлення ситуації мобінгу в очолюваному Вами колективі?», майже усі керівники закладів освіти (96%) відповіли, що намагалися б відразу залагодити конфлікт. Це свідчить про те, що керівники закладів освіти цілковито усвідомлюють покладену на них відповідальність за створення безпечного та дружнього робочого середовища, підтримку працівників та реагування на будь-які прояви насильства у педагогічних колективах.

Таким чином, аналіз відповідей представників адміністрації дає можливість припустити, що директори закладів освіти проявляють особисту зацікавленість у підтриманні сприятливого мікроклімату в колективі, сприяють професійному зростанню вчителів, розуміють їхні труднощі і проблеми.

Отже, проведене моніторингове дослідження показало, що у педагогічних колективах закладів загальної середньої освіти Сумської області, наразі, відсутні факти мобінгу та склалася здорова психологічна атмосфера у колективах, члени яких згуртовані, свідомо дисципліновані та почуваються комфортно на робочому місці; налагоджена ефективна комунікація між адміністрацією та членами колективу.

НОВА УКРАЇНСЬКА ШКОЛА

ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕГРАЦІЇ ДІТЕЙ ІЗ ПОРУШЕННЯМИ СЛУХУ В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ

К. Валюх

Розвиток інклюзивної освіти є закономірним етапом еволюції української системи освіти. Зокрема, принципи в новій українській школі (НУШ) вимагають толерантного та рівного ставлення до всіх учасників освітнього процесу, інтеграції дітей з особливими освітніми потребами (ООП) у процес навчання. Еволюція інклюзивного навчання в Україні важлива не лише для української системи освіти, а й загалом для розвитку свідомого та відповідального суспільства. Як зауважує М. Порошенко «у контексті європейських цінностей інклюзивна освіта вимагає значної переорієнтації свідомості суспільства і, насамперед, педагогічних працівників, а також здійснення педагогами своєї професійної діяльності з урахуванням принципів толерантності, поваги до індивідуальних особливостей дітей, неупередженості та недопущення дискримінації» [6, с. 5]. Актуальність інтеграції дітей з ООП пов'язана насамперед, з тим що чисельність дітей, які потребують корекційного навчання, неухильно зростає. Останні роки свідчать про збільшення кількості дітей зі зниженим слухом, які навчаються у закладах загальної середньої освіти разом зі своїми однолітками з нормальною слуховою функцією. Інклюзивна освіта надає можливість цим дітям успішно навчатися, проте вимагає створення спеціальних педагогічних умов та індивідуального підходу з боку вчителів. Важливим етапом розвитку інклюзивної освіти в Україні стало прийняття нового Закону про освіту (05.09.2017), в якому було внесено зміни щодо особливостей доступу осіб з ООП до освітніх послуг. Зокрема, тепер «діти з особливими освітніми потребами мають повне право здобувати освіту в усіх навчальних закладах, зокрема й безоплатно в державних та комунальних, незалежно від «встановлення інвалідності» [1]. У даній статті розглянуто особливості інтеграції дітей із порушеннями слуху в НУШ з урахуванням

сучасних методів виховання та прав дітей, прописаних у Законі про освіту.

Слух відіграє важливу роль у розвитку людини. Для дітей зі зниженим слухом утруднено пізнання оточуючої дійсності, оволодіння мовою та спілкуванням. Як свідчить статистика, проблеми зі слухом є широко поширеними. Вони зустрічаються у новонароджених (2–3%), у осіб до 18 років (5 %), у людей віком від 19 до 44 років (4,5–5 %), у людей віком від 45 до 64 років (14 %), у людей від 65 до 74 років (23 %) і в людей віком понад 75 років (35 %) [3, с. 5]. Розвиток предметно-жестової мови, який став можливим завдяки незалежності України, відкриває нові можливості для навчання цих дітей. Однак, слід зазначити, що досвід інклюзивного навчання дітей зі зниженим слухом інших країн світу показав, що замість загальноприйнятих методів та прийомів навчання все більше застосовується індивідуальний підбір педагогічних засобів. Окрім цього, зараз заклади освіти все більше тяжіють до білінгвального підходу, при якому використовується як словесна так і жестова мова. Проте ключовим фактором вибору мови навчання мають бути саме індивідуальні можливості здобувачів освіти, рівень їх попередньої підготовки, родинні (зокрема, мовні) традиції, побажання та очікування батьків [3, с. 7].

Мова – це основний комунікаційний засіб людини, і недостатній слух може перешкоджати її вивченню та розвитку. Тому педагоги повинні створювати такі умови, які сприяють корекції вад слуху та покращенню мовленнєвої активності дітей. Доцільно, щоб кожна тема та метод, що застосовується у навчальному процесі НУШ, сприяли не лише засвоєнню знань, а також розвитку мовленнєвих навичок дітей з порушеннями слуху. Важливим моментом роботи з дітьми зі зниженим слухом є те, щоб навчити їх користуватися тим рівнем слуху, що у них вже є.

Найбільш суттєвим наслідком порушення слуху є відхилення в розвитку комунікативних навичок у

дитини. Втрата слуху має важливий вплив на формування мовлення і мови, які є ключовими елементами міжособистісної взаємодії. Порушення слуху створює значущі перешкоди, оскільки слух відіграє беззаперечну роль у навчанні дитини. У нормальних умовах дитина автоматично опановує мову і мовлення, майже не зазнаючи особливих зусиль. Діти із проблемами слуху не можуть чути звуки мовлення, які видають інші люди чи вони самі. Як зазначають науковці, ці діти «фактично ізольовані від людського голосу, а це неминуче перешкоджає опануванню мови і мовлення або загальмовує його [2, с. 142].

Міжнародний педагогічний досвід свідчить про те, що учні із порушеннями слуху можуть отримувати освіту в різноманітних навчальних установах. На сьогоднішній день близько третини глухих дітей отримують навчання в спеціальних школах, тоді як приблизно дві третини учнів із різним ступенем важкості порушення слуху отримують освіту в звичайних навчальних закладах, включаючи спеціалізовані інтегровані програми та інклюзивні класи.

А. Колупаєва та О. Таранченко наголошують на тому, що «хоча втрати слуху в учнів можуть бути подібними, усі діти мають різні слухові, мовленнєві й мовні навички і різну мотивацію до навчання» [2, с. 147]. В основному, цим дітям потрібні певні адаптації у процесі навчання. Втрата слуху може уповільнювати освоєння граматики рідної мови, ідіоматичних виразів та розуміння абстрактних ідей.

Зміст і проблеми інклюзивного навчання розкрили багато українських науковців – Н. Грабовенко, В. Жук, А. Колупаєва, С. Кульбіда, В. Ляшенко, С. Литовченко, О. Таранченко, О. Федоренко та ін. Вченими та педагогами-практиками доведено, що саме завдяки створенню інтегрованого освітнього простору для дітей, що мають особливі освітні потреби, можливе здобуття ними гідної освіти. Окрім цього, ці здобувачі освіти в таких умовах будуть «відчувати себе повноцінними членами шкільного колективу, а згодом стають повноправними громадянами своєї країни, що мають однакові з усіма права та обов'язки незалежно від своїх можливостей» [5, с. 74].

Для успішної інтеграції дітей із порушеннями слуху важливо обрати правильну модель організації ефективного навчання. Її сутність полягає у тому, щоб «створити гнучке навчальне середовище, в якому кожен учень буде спроможний навчатися за гнучкою програмою і за умови гнучкого використання вчителем різних методів та прийомів» [4, с. 43].

Наведемо приклад загальної структури моделі організації ефективного навчання дітей зі зниженим слухом (за посібником С. Кульбіди):

1) Система вимог. За основу використовується Базовий стандарт загальної середньої освіти (2020 р.), що включає широкі навчальні цілі, придатні для всіх учнів класу.

2) «Стартова точка» для оцінювання та організації навчання.

2.1) Визначення початкового рівня здобувача освіти та його подальшої успішності (неперервне оцінювання як фінальних, так і проміжних результатів навчання).

2.2.) Планування процесу навчання. Цей етап включає розробку чіткого плану реалізації вимог освітнього стандарту, визначення форм і методів навчальної діяльності здобувачів освіти.

3) Диференційоване викладання. Планування педагогом уроків за цією технологією дає змогу враховувати різноманітні особливості та індивідуальні потреби окремих здобувачів освіти.

4) Диференціація навчання для всіх учнів.

5) Адаптації. Слід зазначити, що хоча всі здобувачі освіти мають бути зорієнтовані на однакові навчальні результати, проте рівень досягнення цих результатів може варіюватися відповідно до потреб кожного учня та індивідуальних можливостей [4, с. 46].

Не менш важливим фактором інтеграції дітей з порушеннями слуху є створення класного освітнього середовища із врахуванням акустичних вимог. Адже навчальний простір відіграє найсуттєвішу роль у здатності учнів ефективно використовувати звукову інформацію. До реформи НУШ багато освітніх закладів створювалися без урахування певних акустичних стандартів. Деякі кабінети спроектовані таким чином, що голос учителя може просто спотворюватися у фонових шумах, а отже, не всім здобувачам освіти буде легко сприймати його і ефективно навчатися.

Отже, при створенні ефективного навчального простору, що буде інтегруватися під потреби як учнів без особливих освітніх потреб, так і учнів із порушеннями слуху необхідно враховувати:

1) Внутрішні джерела шуму (навчальна техніка, внутрішні системи обігріву, і т.д.).

2) Зовнішні джерела шуму (коридори, сусідні кабінети, зовнішні системи обігріву і т.д.).

3) Шум, що створюється учнями.

4) Луна в кабінеті.

5) Відстань до слухачів.

Основною вимогою для планування уроків для здобувачів освіти із порушеннями слуху є використання візуальних опор. Навведемо приклади таких навчальних матеріалів:

1) Використання презентацій із візуальним викладом матеріалу (малюнки, схеми, діаграми і т.д.), що дублюють виклад педагога.

2) Використання графічних роздаткових матеріалів для учнів із порушеннями слуху.

3) Використання спеціальних карт (наприклад, mindmaps) для структурування матеріалу уроку. Дані карти дають змогу здобувачам освіти із порушеннями слуху «візуально поєднувати між собою більш або менш важливі поняття і встановлювати між ними зв'язки» [2, с. 174].

Візуальні засоби допомагають учням із порушеннями слуху усвідомлювати і засвоювати інформацію, а також полегшують їх комунікацію з однокласниками та вчителем.

Окрім цього, ще одним засобом інтеграції дітей із порушеннями слуху можуть бути ігрові методи і прийоми. Як зазначає В. Шевченко «при правильному і послідовному керівництві дорослих гра стає важливим засобом морального, розумового і мовного розвитку дітей з порушеннями слуху. Через формування і збагачення предметної та ігрової діяльності можна впливати на ті сторони розвитку дитини, які страждають внаслідок зниження слуху» [7, с. 234]. Розвиток дитини під час гри має визначальне значення для її розумового розвитку. Вибір тематики ігор розширює уявлення дітей про оточуючий світ, його об'єкти та явища. Активно взаємодіючи з предметами в грі, дитина освоює їх властивості, призначення та способи використання. Дидактичні ігри відіграють значущу роль у цьому контексті. Процес сюжетних ігор також інтенсивно сприяє розвитку сприйняття, образної пам'яті та уяви.

Ще одним важливим моментом є те, що у грі повноцінно може реалізуватись завдання мовленнєвого розвитку дітей з порушенням слуху. В. Шевченко наголошує, що «гра як основна дитяча

діяльність передбачає дії з предметами, іграшками, в ході яких дитина засвоює їх назви, дії, властивості. Емоційний фон, властивий дитячій грі, робить процес засвоєння мовного матеріалу більш продуктивним у порівнянні з іншими видами діяльності» [7, с. 236].

Для успішного засвоєння навчального матеріалу та інтеграції дітей з порушеннями слуху у дитячому колективі важливо використовувати індивідуальний підхід педагога. Вчителі повинні уважно стежити за прогресом кожного учня та враховувати їх індивідуальні можливості та обмеження. Це означає, що навчальний матеріал може бути адаптований до потреб кожної дитини, а також надавати додаткову підтримку та допомогу при засвоєнні нового матеріалу. Важливо також підібрати дитині із порушеннями слуху індивідуального тьютора або асистента. Це допоможе здобувачу освіти ефективно виконувати завдання вчителя та інтегруватися у клас. Під час навчального процесу педагогові не слід акцентувати надмірну увагу на порушеннях слуху в таких здобувачів освіти. Бажано використовувати роботу в групах або парах, щоб забезпечити інклюзивний підхід та створити сприятливе оточення для всіх учнів.

Загалом, успішна інтеграція дітей із порушеннями слуху в НУШ вимагає комплексного та індивідуалізованого підходу для забезпечення їхнього повноцінного навчання та розвитку. Проаналізувавши наукові джерела ми виокремили основні аспекти, що впливають та успішну інтеграцію дітей із порушеннями слуху в НУШ. Ці методи та прийоми допомагають дітям з порушеннями слуху розвивати мовленнєві навички, сприяти їх соціальній інтеграції та активному навчанню. Важливо, щоб учні з порушеннями слуху отримували спеціалізовану підтримку та ресурси, необхідні для їх успішного навчання й розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України «Про освіту» від 5 вересня 2017 року №2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.
2. Колупасва А. Навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі: навчально-методичний посібник. А. Колупасва, О. Таранченко. Харків: Ранок, 2019. 304 с.
3. Литовченко С. Дитина з порушенням слуху. С. Литовченко, В. Жук, О. Таранченко. Харків: Ранок, ВГ «Кенгуру», 2018, 56 с.
4. Навчання дітей із порушеннями слуху: навчально-методичний посібник. С. Литовченко, О. Таранченко, С. Кульбіда, О. Федоренко, В. Жук, В. Литвинова. Харків: Ранок, 2019. 216 с.
5. Олексюк Н. Інтеграція дітей з особливими потребами у освітній простір закладу загальної середньої освіти як актуальна соціально-педагогічна проблема. *Професійна підготовка фахівців соціальної сфери: надбання, проблеми, перспективи*: Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної онлайн-конференції (м. Хмельницький, 27-28 жовтня 2022 року). Ред. колегія: Бриндіков Ю. (голова) та ін. М-во освіти і науки України, Хмельницький нац. ун-т., каф. соц. роб. і соц. педагог. Хмельницький: ХНУ, 2022. 200 с.
6. Порошенко, М. Інклюзивна освіта: навч. посіб. Київ: ТОВ «Агенство «Україна», 2019. 300 с. Шевченко В. Ігри у процесі навчання дітей з порушеннями слуху. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*. Серія: Педагогічні науки, 2015. Вип. 127. С. 234-236.

КОМПЕТЕНТНІСНА ПАРАДИГМА ОСВІТИ

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ СОЦІАЛЬНО-ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Л. Міщенко

Інтеграція України до світового співтовариства викликала масштабну реформу в освіті із запровадженням компетентнісної моделі навчання на основі демократичних цінностей, спрямованої на виховання інноватора та відповідального громадянина.

Одним із важливих аспектів процесу становлення особистості є засвоєння дітьми гуманних і моральних цінностей, їхня соціалізація.

У сучасному суспільстві відчувається потреба в самостійній, активній особистості, а самої особистості – у гармонійній взаємодії з суспільством.

Введення дитини у світ людських взаємин є важливою метою дошкільної освіти. Одне з головних завдань дошкільної освіти – формувати у вихованців соціально-громадянську компетентність, яка дає дітям змогу гармонійно існувати в соціумі.

Гуманізація цілей дошкільної освіти та реформування її змісту обумовлюють необхідність аналізу та оцінки системи цінностей дошкільної освіти, які визначають зміст соціально-громадянського виховання дошкільників і способи формування досвіду дитини в різних видах діяльності. Результатом виховання має бути активна за формою та моральна за змістом життєва позиція дошкільника.

Дошкільне дитинство є найсприятливішим періодом для початку формування соціально-громадянської компетентності. З огляду на це, у вихованні майбутнього громадянина і патріота головне – не запізнитися, не пропустити той момент, коли виховні зусилля будуть найефективнішими, а робота, проведена педагогом, дасть високий результат.

До Базового компоненту – Державного стандарту дошкільної освіти уведено нову компетентність – соціально-громадянську.

Соціально-громадянська компетентність – це

здатність дитини до прояву особистісних якостей, соціальних почуттів, любові до Батьківщини; готовність до посильної участі у соціальних подіях, що відбуваються в дитячих осередках, громаді, суспільстві та спрямовані на покращення суспільного життя [1].

Основа зазначеної компетентності складають ціннісні орієнтири, які закладаються в дошкільному віці, що дозволяє розглядати цей період дитинства як чутливий для формування соціальних і громадянських якостей особистості [1].

Складниками соціально-громадянської компетентності є: збагачення уявлень про сім'ю, родину, рід, родовід; інших людей, ставлення до себе; взаємини з дітьми та дорослими; знання про суспільне життя традиції, свята, культурні надбання; формування знань про Батьківщину: історію, державні, національні символи; ознайомлення з соціальним середовищем, дотримання правил в соціумі.

Формуючи соціально-громадянську компетентність дошкільника варто враховувати триєдність освітньо-виховних спрямувань: емоційно-ціннісне ставлення; сформованість знань; набуття життєвих навиків.

Реалізація змісту соціально-громадянської компетентності може відбуватися у три рівні: мікро-рівень (найближчий соціальний простір) – сім'я, рідня; мезо-рівень (розширений соціальний простір) – заклад дошкільної освіти, оточуюче середовище (вулиця, місто, село); макро-рівень (великий соціум) – Україна як країна серед інших країн [4].

Завдання і зміст освітнього напрямку «Дитина в соціумі» Базового компоненту реалізуються з урахуванням системи особистісних цінностей, здібностей, потреб, інтересів, активності дітей дошкільного віку.

До основних ознак сформованості соціально-громадянської компетентності, відповідно до інваріантного складника освітнього напрямку «Дитина в соціумі» [1] віднесено:

- ціннісне ставлення дитини до себе, своїх прав, прав інших;
- наявність уявлень про правила і способи міжособистісної взаємодії з членами сім'ї, родини, іншими людьми;
- вміння дотримуватись правил в соціально-громадянському просторі;
- ціннісне ставлення та повага до надбань українського народу, представників різних національностей і культур [1].

У змісті соціально-громадянської компетентності Базового компоненту зазначено, що дитина володіє елементарними знаннями про рідну країну, її символіку, традиції. Зокрема, діти старшого дошкільного віку мають знати, що рідна країна має свою територію, на якій проживають українці, що вони мають свою культуру, звичаї, мову. Визначальними для зазначеної компетентності є сформованість у дитини дошкільного віку не лише низки відповідних знань та вмінь, але й емоційного ставлення до загальнолюдських цінностей, зокрема, ціннісному ставленню до себе, власних прав та прав інших, наявності уявлень про правила і способи міжособистісної взаємодії між членами сім'ї, родини, іншими людьми та вмінню дотримуватись цих правил у соціально-громадянському просторі, а також ціннісному ставленню та повазі до культурних надбань українського народу, представників різних національностей і культур, що забезпечить дитині у подальшому житті підготовку до вироблення активної громадянської позиції, конструктивної та ефективної взаємодії на демократичних засадах у родинному колі, школі, на роботі, почуття власної гідності як представника українського народу та громадянина [4].

З огляду на це перед закладами дошкільної освіти постає завдання із забезпечення якості освіти і створення відповідних організаційно-педагогічних умов формування соціально-громадянської компетентності у дітей дошкільного віку. Створюючи відповідні умови, необхідно враховувати комплексний підхід, який поєднує: розвивальне середовище; взаємодію учасників освітнього процесу за участі дітей, педагогів, батьків та основні аспекти, проблеми і сприяє їх ефективному вирішенню; змістове та методичне забезпечення процесу формування громадянських почуттів; заходи, які забезпечуватимуть ефективне формування у дошкільників ціннісного ставлення до себе, власних прав і прав інших, уявлень про правила та способи міжособистісної взаємодії, вміння і бажання дотримуватись цих правил, поваги до культурних надбань українського

народу, представників різних національностей і культур тощо.

Соціально-громадянська компетентність дитини дошкільного віку формується у різних видах діяльності, зокрема, ігровій, комунікативній, здоров'язбережувальній, художньо-естетичній, пізнавально-дослідницькій.

Особливого значення в методичному забезпеченні дошкільної освіти надається ігровій діяльності, яка є провідною для дошкільного віку, у якій відбувається набуття соціального досвіду, удосконалюються навички соціальної взаємодії, керування власними емоціями, аргументації власної позиції, поваги до вибору командної більшості, здатності йти на вчинки, виховується повага до партнерів по грі, визнання їхніх прав, почуття громадянської активності, є ціннісним надбанням [5].

В ігровій діяльності у дітей дошкільного віку потрібно формувати інтерес до взаємодії з однолітками та активність у колективних іграх; виховувати повагу до партнерів по грі, їхніх прав. Збагачувати уявлення дітей про соціальні стосунки; знання про себе, свою сім'ю, заклад дошкільної освіти, Батьківщину, звичаї та традиції українського народу; вміння створювати на цій основі сюжети творчих ігор. Важливо ознайомлювати дітей із правилами поведінки в групових іграх і брати активну участь у їх розробленні, формувати здатність домовлятися з іншими дітьми про сюжет, ігрові ролі, іграшки, робити вибір і нести за нього відповідальність, сприяти відтворенню в іграх позитивного прикладу, поведінки й емоцій героїв та розвивати емпатію: співпереживати та співчувати, керувати власними емоціями та виражати почуття.

У формуванні соціально-громадянської компетентності можливо використовувати різні ігри: ігри, що виникають за ініціативою дітей, тобто самодіяльні (ігри-експериментування, сюжетні ігри); ігри які ініціюються дорослими і мають пізнавальний (дидактичні, сюжетно-дидактичні, рухливі, ігри із правилами), дозвіллевий (інтелектуальні, ігри-забави, розваги, театральні, святково-карнавальні) характер; традиційні або народні ігри (обрядові, тренінгові, дозвіллеві) – у будь-якій мірі вирішують завдання соціалізації, формування важливих життєвих навичок, як-от: культура поведінки, повага до партнерів, узгодження з ними особистих потреб, прийняття рішень і здійснення свідомого вибору, дотримання правил тощо [9].

Вихователям доцільно організовувати ігри, у яких діти мають можливість здійснювати вибір (голосувати), наводити аргументи на його користь, усвідомлювати наслідки власного вибору, приймати

результати вибору більшості та йти на поступки у разі обґрунтованості дій; створювати ігрові та проблемні ситуації морально-етичного змісту, що даватимуть дітям змогу ознайомитися з різними соціальними ролями, зіставити їх із поведінкою героїв художніх творів і розповідей, продемонструвати свої знання, уміння та особистісні якості.

Під час ігор, занять і поза ними перед вихователем постає завдання зі створення умов для спілкування з дітьми, висловлення ними, під час обговорення різних ситуацій, власної думки, особистого ставлення, їх зіставлення з набутих раніше досвідом. У результаті – діти навчаються комунікувати, взаємодіяти і рефлексувати у вербальний спосіб. Ціннісний досвід діти набувають під час вирішення конфліктів, коли вихователь демонструє різноманітність способів виходу з нього, результативність діалогу в з'ясуванні проблемних питань, допомагає прийняти і зрозуміти позицію іншого, коректно висловити думку, за потребою поступитися власними інтересами [4].

Набуття дітьми ціннісного емоційного ставлення до себе, своїх прав, прав інших сприяє ефективному засвоєнню когнітивного досвіду і сформованості уявлень про себе, свою сім'ю, друзів, рідну вулицю, рідне селище, місто, Батьківщину, звичаї і традиції, правила поведінки, можливість робити вибір і нести за нього відповідальність.

Доцільно донести до дітей розуміння соціальних явищ, подій, взаємин; формувати здатність встановлювати доброзичливі взаємини з дітьми та дорослими, виявляти повагу до співрозмовників, уважно слухати й відповідати на запитання, стримувати емоції, висловлювати власну думку та приймати думку іншого, вживати ввічливі слова (прохання, вдячності, компліментів тощо).

У комунікативній діяльності з дітьми дошкільного віку важливо сприяти усвідомленню дошкільниками етики людських взаємин, відмінностей між людьми, що оточують, та культурного багатоманіття, формувати поняття, що пов'язані із соціальним життям та правами дитини, людини в суспільстві, виховувати людяність, справедливість та почуття власної гідності як представника українського народу, громадянина України, а також збагачувати словник дітей, учити називати і вербалізувати основні поняття, пов'язані з життям людини серед інших [4].

Використання словесних методів, як-от: бесіда, розповідь, читання художньої літератури та їх подальше обговорення сприяють формуванню в дошкільників умінь висловлювати власне

ставлення, думку, почуття вербально (словами) та невербально (мімікою, жестами, пантомімікою). Невербальна комунікація забезпечує рухову активність дитини, що сприяє активізації мозкової діяльності. Свобода рухів певним чином впливає на свободу висловлення і допомагає дітям пояснити причини виникнення емоцій, описати враження від ситуації, у яку потрапив казковий герой, бути активним учасником обговорення його рішень, поведінки, ставлень тощо.

Завдання з формування соціально-громадянської компетентності вирішуються під час бесід, обговорень, діалогу на заняттях за різними освітніми напрямками, під час інтегрованого заняття або заняття із правового виховання.

Педагогам рекомендуємо організовувати проблемні бесіди та полілоги, під час яких діти обговорюватимуть загальнолюдські та національні цінності, набуватимуть умінь формулювати й аргументовано висловлювати власні думки.

Формуючи соціально-громадянську компетентність у здоров'язбережувальній діяльності необхідно звертати увагу дітей на ставлення до життя і здоров'я як до найвищої людської цінності, умінь демонструвати дружнє та неупереджене ставлення до дітей з особливими освітніми потребами, підтримувати й допомагати за необхідності. Збагачувати знання щодо фізичної, психічної та соціальної сфер здоров'я та важливості здорового способу життя. Виховувати в дітей розуміння безпечної поведінки у природному та соціальному середовищах (не шкодити собі й іншим, спілкуватися лише зі знайомими дорослими тощо) [6].

Важливою складовою є організація командних спортивних ігор, народних рухливих ігор, інтелектуальних ігор та розваг, що сприятимуть формуванню здатності в дітей цінувати чесність, товарицькість, підтримку; вміння боротися, вигравати й програвати, радіти за успіхи інших.

Особливе місце в роботі з дітьми слід відвести художньо-естетичній діяльності. Необхідно виховувати ціннісне ставлення до культурних надбань українського народу та інших національностей і культур, поваги до творів мистецтва як суспільного надбання.

Важливим компонентом є збагачення знань дітей про мистецтво як результат творчої діяльності митців, вчити поважати результати праці, виховувати бережливе ставлення до власних продуктів творчої діяльності та творчості інших, право вибору в самостійній художній діяльності (засобів, способів вираження тощо) та розвиток

(умінь передавати свої враження про соціальні події та взаємини людей художніми засобами (малювання, ліплення, складання оповідань, співу). Доцільно залучати дітей до посильної участі у волонтерській та благодійній діяльності (виготовлення листівок, сувенірів, оберегів тощо) [3].

Саме в малюнках, різних творчих виробках діти відтворюють своє ставлення до рідного дому, природи, країни тощо. Це можуть бути індивідуальні та колективні роботи соціально-громадянської тематики, які діти виконують самостійно або разом з педагогом під час занять із малювання, ліплення, аплікації, музичних, комплексних та інтегрованих занять за різними освітніми напрямками, гурткової роботи, вечорів-розваг та самостійно організованої діяльності.

У пізнавально-дослідницькій діяльності доцільно вчити дітей сприймати себе як активного учасника і члена суспільства, формувати інтерес до пізнання природи рідного краю, близького оточення, своєї держави України; ознайомлювати з навколишнім світом речей, людей, природи на регіональному матеріалі. Важливо формувати повагу до індивідуальних відмінностей, учити використовувати прийнятні назви (етнічні, культурні, фізичні), розвивати навички самопізнання через спілкування з людьми та практичну взаємодію зі світом [8].

Слід формувати здатність до елементарної дослідницько-пошукової діяльності для вирішення завдань (звертатися до знайомих дорослих за поясненням, добирати відповідні способи діяльності, експериментувати) та самостійного пошуку способів пізнавальної діяльності в різних життєвих ситуаціях.

Дослідницька діяльність організовується під час занять, екскурсій у природу, прогулянок, цільових прогулянок у природі.

Організуючи пошуково-дослідницьку діяльність вихователь передбачає використання словесних, наочних і практичних методів.

Основними словесними методами є розповідь, читання творів художньої літератури, бесіда. Використання словесних методів у пошуковій діяльності сприяє формуванню навичок самопізнання через спілкування, обмін думками, судженнями, які дозволяють дітям у мовленнєвий спосіб окреслити проблему, перебіг дослідження, власні спостереження, у разі потреби звернутися за поясненням, відстояти власну позицію, домовитися, узгодити особисті потреби з потребами інших [6].

Особливістю використання наочних методів

спостереження і демонстрації є набуття знань у чуттєвому сприйнятті досліджуваних об'єктів або їх зображень. Спостереження допомагає дітям безпосередньо, цілеспрямовано, планомірно та без втручання сприймати процеси, явища, об'єкти дослідження за допомогою органів чуттів.

Спостереження може бути короточасним (за збиранням автомобілем опалого листа) або тривалим (за пророщуванням насіння).

Демонстрація використовується для формування уявлень про недоступні для безпосереднього сприймання об'єкти, уточнення, узагальнення і систематизації знань дітей про них і полягає у демонстрації натуральних предметів чи їх зображень.

Пошуково-дослідницька діяльність організовується за допомогою практичних методів, що забезпечують взаємодію зі світом, набуття індивідуального досвіду у спільній діяльності.

У пошуково-дослідницькій діяльності у дошкільників формуються навички для вирішення певних завдань, уміння співпрацювати під час вправ, простих дослідів, моделювати, добирати відповідні способи діяльності, експериментувати; здатності до самостійного пошуку способів пізнавальної діяльності в різних ситуаціях [6].

Важливими у формуванні соціально-громадянської компетентності є такі напрями діяльності: громадянсько-патріотичне виховання, духовно-моральне, правове, екологічне виховання.

Виховання патріотичних почуттів є базою для формування світогляду, розвитку загальнолюдських цінностей дитини, тому педагогам необхідно враховувати використання патріотичного виховання в освітньому процесі систематично та послідовно.

Слід пам'ятати, що Україна сьогодні перебуває в стадії війни, тому саме зараз педагогам потрібно активно діяти разом із вихованцями в опрацюванні громадянсько-патріотичного напрямку.

Найдієвіший засіб патріотичного виховання дітей дошкільного віку – це особистий приклад дорослих.

Доречним є також домірне віку дітей залучення їх до участі у громадських екологічних, благодійних волонтерських акціях, наприклад, з метою допомоги і підтримки важко хворої дитини, пораненого бійця, дітей-сиріт чи із родин вимушених переселенців, літніх людей та інше (виготовлення і адресна передача листівок, сувенірних поробок, збір іграшок тощо), благоустрою території дошкільного закладу і прилеглих до неї ділянок. Ефективними для ознайомлення дітей з історією і культурою рідного міста, країни є екскурсії до історичних, археологічних, краєзнавчих, природничих, літературних, меморіальних, мистецьких, етнографічних, технічних, галузевих та інших музеїв,

вироблення з ними планів спільної просвітницької роботи з педагогами і вихованцями дошкільних закладів, батьками, співпраця на засадах музейної педагогіки.

Важлива риса, необхідна кожному члену суспільства – здатність до співробітництва. Розвивати її необхідно починаючи з дошкільного віку, показуючи, що «разом будь-яке завдання розв'язується легше, якісніше, швидше, креативніше». Партнерські стосунки з однолітками – необхідна умова нормального психічного розвитку дитини. І саме в ситуаціях рівноправного співробітництва «дитина»-«дитина» вихованці набувають досвіду контрольно-оцінних дій і висловлювань [7].

Формуючи у дітей уміння взаємодії з ровесниками, педагогам варто звертати увагу на дотримання правил:

- не ображати інших;
- домовлятися;
- поважати погляди партнера;
- відстоювати власну думку;
- шукати компроміс.

Самостійна спільна діяльність старших дошкільників часто не складається через не сформованість способів взаємодії. Для виникнення і розвитку досвіду взаємодії, потрібно організувати спільну діяльність дітей з поступовим ускладненням завдань.

Партнерство дошкільників буде стійкішим, якщо відбуватиметься взаємний вибір партнерами один одного, адже якщо діти симпатизують один одному, разом грають, тоді проявляється зацікавленість у процесі та результаті роботи. Результат партнерства також залежить від соціальної активності й реактивності дошкільника («ініціатор» – «виконавець»; «імпульсивний – ініціативний – пасивний») [8].

Адаптація дитини до соціальних умов залежить від її здатності встановлювати відносини з оточуючими, що актуалізує необхідність комунікативної активності. У формуванні соціально-громадянської компетентності Базовий компонент орієнтує комунікативну діяльність дитини на формування етики комунікації, вміння вербалізувати власну думку, усвідомлення способів конструктивного налагодження відносин тощо [3].

Педагоги закладів дошкільної освіти у своїй діяльності можуть застосовувати різні моделі взаємодії вихованців під час спільної діяльності:

1. Спільно-індивідуальна модель, коли кожен працює індивідуально, а результати об'єднуються у команду. Наприклад, малювання вдвох на аркуші паперу, спільна аплікація за допомогою листівок,

конструювання «Наша вулиця».

2. Спільно-послідовна модель за принципом конвеєра (виконання роботи послідовно) – «Ремонт книжок», спільне конструювання «Будуємо місто», «Ми – модельєри» створення моделей одягу (шляпки, сукні тощо).

3. Спільно-взаємодійна модель співпраці всієї групи – «Розсипана казка» (переказ ланцюжком за картинками), колаж «На небі, на землі, на морі», тощо.

Педагогам варто використовувати інтерактивні методи і прийоми взаємодії з дошкільників у процесі обміну знаннями, ідеями, способами діяльності, під час ігор «Продовж речення», «Мікрофон», «Удвох» (по черзі описати картину); «Ланцюжок», «Що, де, коли», «Колаж», «Перевтілення», які проводяться в парах, мікрогрупах, малих групах.

Таким чином, навички партнерської взаємодії допоможуть дітям дошкільного віку знаходити спільну мову з однолітками, планувати та реалізовувати спільну діяльність, толерантно і доброзичливо ставитися одне до одного.

Задля формування соціально-громадянської компетентності доречним є використання різних методів: наочних (спостереження; ілюстрація, демонстрація, відеометод); словесних (бесіда, розповідь, читання (слухання дітьми) художньої літератури); практичних (вправи, прості досліди, дидактичні ігри, моделювання); проблемних (постановка і вирішення завдань); дослідницьких (організація пошукової, творчої діяльності дітей); інтерактивних (соціальне проектування, обговорення соціальних проблем) [3].

Застосування комплексу наочних методів (спостереження, ілюстрація, демонстрація, відеометод) сприятиме візуалізації соціальних явищ і процесів, у яких старші дошкільники можуть брати посильну участь – демонстрування соціальних правил та норм поведінки, домовленостей у щоденній життєдіяльності, засвоєння зразків демонстрації відкритості до спілкування та взаємодії з представниками різних національностей і культур. Словесні методи (бесіда, розповідь, читання (слухання дітьми) художньої літератури) спрямовані на формування в дітей умінь виражати почуття за допомогою слів, міміки, жестів; пояснювати причини своїх емоцій; звертатися по допомогу до однолітків та знайомих; використовувати під час спілкування ввічливі слова; висловлювати власну думку та приймати думку іншого, розв'язувати конфлікти шляхом діалогу. Під час використання практичних методів (вправи, прості досліди, дидактичні ігри, моделювання) діти набувають досвід дотримання норм моралі, виявляють повагу до прав і свобод

людини; вчать поводитись відповідно до соціальної ролі (донька – син, брат – сестра, онука – онук, друг – подруга); долучаються до різних видів діяльності, беруть участь у прийнятті рішень з особистих питань та щодо життя колективу тощо.

Проблемні методи (постановка і розв'язання завдань) дають можливість зробити пізнавальне завдання актуальним для кожної дитини в групі. Розв'язання завдань, пов'язаних із необхідністю дати оцінку подіям і персонажам, соціальним явищам і фактам, сприятиме формуванню емоційно-ціннісного ставлення до них.

Дослідницькі методи (організація пошукової, творчої діяльності дітей) задовольняють потребу малят у набутті досвіду соціальної поведінки під час діяльності та творчому його використанні в повсякденні.

Під час використання інтерактивних методів (соціальне проектування, різні форми обговорення соціальних проблем, рольові та ділові ігри в розв'язанні конфліктних ситуацій) передбачається взаємодія і співпраця усіх учасників освітнього процесу під час розв'язання практичних завдань. Педагогу потрібно створювати необхідні умови як для становлення та вдосконалення компетентності через залучення учасників освітнього процесу в осмислене проживання індивідуальної й колективної діяльності, так і для усвідомлення і прийняття ними громадянських цінностей, для накопичення досвіду соціально громадянської діяльності. Наприклад, розглядаючи ситуацію, можна попросити дитину уявити себе на місці персонажа, розповісти про його почуття, оцінити дії та змоделювати власну поведінку в цій або схожій ситуації. Так дитина занурюється в соціальний сюжет, переживає емоційну реакцію, що сприяє розвитку вмінь адекватно оцінювати, співвідносити свою поведінку з поведінкою інших.

До засобів формування соціально-громадянської компетентності відносимо: розвивальне середовище, дизайн групи; інтелектуальні карти, серії картин, альбомів, схем, плакатів, художня література, казки, фольклор; звичаї, традиції родини та українського народу; портфоліо, колаж, художні засоби (листівки, світлини); дитячі тематичні телепередачі, добірка музичних аудіо, відео творів; цифрові освітні засоби тощо.

Особливого значення набуває розвивальне соціальне середовище, яке має сприяти становленню демократичних стосунків, де кожний може висловити власну думку, бути почутим та брати участь у різних видах діяльності.

При створенні розвивального середовища важливо дотримуватися принципів дошкільної дидактики, забезпечувати динамічність і змінність, можливість трансформації таких місць відповідно до сезонів, вікових можливостей та інтересів вихованців, мети проведення заходів, а також враховувати регіональні, місцеві особливості природного, соціального, предметно-культурного оточення. Доречно передбачити народознавчу спрямованість в облаштуванні території та приміщень закладу [2].

Педагогам закладів дошкільної освіти варто створити змістовні та привабливі етнографічні осередки, які дають змогу привернути увагу дітей до вивчення традицій своєї країни, її минулого та сучасності. Зазвичай етнографічні осередки мають шаблонний вигляд: рушники, віночки, елементи національного одягу, посуд, зображення національних і народних символів. Звісно, що всі ці атрибути важливі, але статичні. Тому доцільно додати до змісту таких осередків складові, що дадуть дітям змогу експериментувати, виявляти творчість, використовувати їх у іграх тощо. Наочні матеріали та предмети наповнення осередку мають бути доступні дітям упродовж дня, а не лише під час занять [5].

В етнографічних осередках доцільно розмістити вироби українських народних майстрів. Поряд із ними – творчі роботи дітей, які демонструватимуть знання дошкільників про традиційні ремесла рідного краю. Доповнити осередок можна тематичними альбомами, фотографіями рідного міста, пам'яток, краєвидів тощо. Завдяки ним діти щодня поповнюватимуть свої знання про рідну країну.

На території закладу або в приміщенні можливе облаштування фрагментів ландшафтів і природних зон (куточок лісу, поля, степу та ін.), штучних споруд для проведення різних дійств, свят, розваг (гірка з рослинами Карпат, декоративні криниця, хатка з гніздом лелек та ін.), «світлиці» або мінімузею для організації тематичних занять з дітьми, театралізованих вистав, майстеркласів тощо.

Домірності і вираженості потребує оформлення у групових приміщеннях «куточків» національно-патріотичного виховання із уміщеними там, відповідно віку дітей та вимогам програм, зразками символів і оберегів, народних іграшок, національного одягу, посуду, інших виробів народних майстрів, народних музичних інструментів, збірники літературного фольклору та ін. Наповнення і художнє оздоблення таких осередків є більш мобільним порівняно з іншими, а тому потрібно періодично переглядати і частково змінювати відповідно до тематичного планування роботи з національно-патріотичного виховання у конкретній групі, щоб

зберігати привабливість для дітей, бути дієвими.

При створенні розвивального середовища важливо дотримуватися принципів дошкільної дидактики, забезпечувати динамічність і змінність, можливість трансформації таких місць відповідно до сезонів.

Для успішного формування соціально-громадянської компетентності дошкільників необхідна особистісно орієнтована взаємодія між усіма учасниками освітнього процесу. Важливу роль відіграють у цьому процесі також особистісні цінності вихователя та його життєвий досвід.

Педагогу закладу дошкільної освіти важливо:

- знати, поважати і захищати права дітей;
- проявляти повагу до людської гідності, різноманітності, показувати приклад спілкування на основі взаємної поваги;
- організовувати розвивальний простір для ознайомлення дітей із правами та обов'язками людини в демократичному суспільстві;
- створювати умови для набуття дітьми соціального досвіду;
- підтримувати ініціативи дітей щодо участі в різних видах діяльності;
- надавати можливість прийняття рішення щодо власної участі в розв'язанні питань життя групи;
- забезпечувати усвідомлення дітьми своєї індивідуальності, унікальності та цінності для колективу;
- підтримувати дітей, коли вони ініціюють взаємодію, висловлюють свої думки, демонструють товариські стосунки;
- говорити про норми взаємодії між людьми та пропонувати дітям розробляти такі норми і правила разом;
- допомагати вихованцям установлювати власні межі, поважати межі інших, знаходити шляхи розв'язання конфліктних ситуацій;
- запобігати проявам булінгу, зупиняти їх;
- сприяти формуванню лідерських якостей;
- взаємодіяти з батьками;
- стимулювати батьків до спільного прийняття рішень, що стосуються роботи дошкільного закладу, групи, наприклад, спільної організації заходів, у яких беруть участь діти, тощо.

Розв'язати завдання освітньої роботи з дітьми із соціально-громадянського виховання не можливо лише силами педагогів. У цьому процесі обов'язково мають брати участь батьки вихованців. Тому, педагогам важливо планувати спільні з ними заходи. Це можуть бути різні освітні події,

краєзнавчі екскурсії, зустрічі старших дошкільників із героями, які сьогодні захищають незалежність України, спортивні свята, конкурси, майстер-класи національно-патріотичної тематики.

Важливе значення для виховання патріотичних почуттів і громадянськості в дошкільників має приклад дорослих, оскільки діти переймають певне емоційно-позитивне ставлення раніше, ніж починають засвоювати знання. Тому, під час тематичних батьківських зборів слід розповідати про те, як важливо закладати в дітях почуття любові до рідної країни з ранніх років і пропонувати форми спільного дозвілля. Наприклад, маршрут вихідного дня історичними місцями для розширення знань батьків і дітей про своє місто, село, селище.

Батьки можуть сприяти розвитку творчих ігор дітей шляхом збагачення соціального досвіду дитини (проведення свят, спільних подорожей, прогулянок, відвідування магазину, лікарні, музею тощо), з обов'язковим обговоренням вчинків, поведінки, відчуттів дитини та емоцій людей, персонажів у книгах, казках, мультфільмах.

Родинам вихованців варто сприяти формуванню вмінь дотримуватись правил і способів міжособистісної взаємодії в соціально-громадянському просторі; вчити дітей звертатися по допомогу до однолітків та знайомих, отримувати задоволення від надання допомоги іншим. Надавати можливість у визначенні та прийнятті правил співжиття в родині, моделювати життєві ситуації для формування готовності дитини до посильної участі в демократичних процесах, що відбуваються в дитячих осередках, громаді, суспільстві [2].

Батькам необхідно брати участь в обговоренні з дитиною різних прикладів і моделей здоров'язбереження, зокрема з власного досвіду; формуванні здатностей співчувати й допомагати у випадку хвороби членів родини, оптимістично ставитися до труднощів та визначати шляхи їх подолання.

Значення родини є важливим у повазі та підтримці мистецьких уподобань дитини, заохоченні до виготовлення спільних виробів (картин, листівок, запрошень, аплікацій, ялинкових прикрас тощо).

Велику роль сім'я відіграє в залученні дитини до родинного дозвілля, соціальних проєктів, благодійних акцій, пошуку інформації та відповідей на запитання з урахуванням вікових особливостей та інтересів [3].

Список використаних джерел

1. Базовий компонент дошкільної освіти України / Під наук. керівн. Піроженко Т. О., авт. кол-в: Байер О.М., Безсонова О.К., Брежнева О.Г., Гавриш Н. В., Загородня Л. П. та ін. 2021. 37 с. URL: <https://cutt.ly/xFym72Q>.
2. Інструктивно-методичні рекомендації «Про організацію національно-патріотичного виховання у дошкільних навчальних закладах» (додаток до листа МОН від 25 липня 2016 р. № 1/9-396). Вихователь-методист дошкільного закладу. 2016. № 8. С. 52 – 57.
3. Косенчук О. Дитина в соціумі. Впроваджуємо Базовий компонент дошкільної освіти. Дошкільне виховання, 2021. № 4. С. 3 – 8.
4. Методичні рекомендації до оновленого Базового компонента дошкільної освіти / сайт Міністерства освіти і науки України URL: <https://cutt.ly/uFymmrc>.
5. Нерянова С. Національно-патріотичне виховання дошкільників: коротко про головне. Вихователь-методист дошкільного закладу, 2021. № 8. С. 4 – 7.
6. Шульга Л. Педагогічні умови формування соціально-громадянської компетентності в дітей дошкільного віку. Основні орієнтири розвитку системи освіти Запорізької області в контексті реалізації Концепції «Нова українська школа» в умовах очної, дистанційної та змішаної освіти у 2021/2022 навчальному році: метод. рекомендації: у 3-х ч. / відп. ред. О. Варецька, ред.-упор. О. Байер, ДОН ЗОДА, КЗ «ЗОШПО» ЗОР. – Ч. III. Дошкільна освіта. С. 38 – 48.
7. Нечай С. Учити співробітництва з малку. Дошкільне виховання. 2014. № 9. С.14 –19.
8. Дичківська І. Соціальний розвиток дитини: четвертого року життя. –Київ. Генеза, 2019. 88 с.
9. Поніманська Т. Соціальний розвиток дитини: старший дошкільний вік. – Київ. Генеза, 2014. 88 с.

З ДОСВІДУ РОБОТИ

ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ РЕСУРСІВ ДЛЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ДИСТАНЦІЙНОГО ТА ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ МАТЕМАТИКИ

Т. Светлова

У сучасному світі, що змінюється під впливом глобалізаційних процесів, необхідною складовою ефективною організації дистанційного та змішаного навчання математики є оптимальне використання електронних освітніх ресурсів.

Використанню електронних освітніх ресурсів в освітньому процесі присвячені праці В. Вембер, В. Волинського, О. Красовського, Ю. Кузнецова, О. Кузьмінської, В. Ясинського та ін.

Різні підходи до визначення електронних освітніх ресурсів дозволяють розглядати це поняття як:

– навчальні, наукові, інформаційні, довідкові матеріали та засоби, розроблені в електронній формі та представлені на носіях будь-якого типу або розміщені в комп'ютерних мережах; відтворюються за допомогою електронних цифрових технічних засобів; необхідні для ефективною організації освітнього процесу,

зокрема, що стосується його наповнення якісними навчально-методичними матеріалами (Положення про електронні освітні ресурси);

– будь-який матеріал навчального спрямування, поданий у цифровому вигляді, що використовується з метою покращення якості освіти (О. Мельник);

– цифрові інформаційні ресурси, що містять дані, які відображають певну предметну освітню галузь, призначені для забезпечення цілей процесу навчання та відтворюються за допомогою цифрових засобів (С. Денисенко).

Використання та упровадження електронних освітніх ресурсів доцільно здійснювати відповідно до Положення про електронні освітні ресурси [4], у якому:

– визначено основні види електронних освітніх ресурсів у сучасному інформаційно-освітньому просторі;

– розроблено функціональну класифікацію змішаного навчання математики. електронних освітніх ресурсів;
– подано єдині вимоги та інструментальні засоби для їх розробки та експертизи.

Електронні освітні ресурси розрізняють:

– за функціональною ознакою в освітньому процесі:

– електронні навчальні видання (електронна версія (копія, аналог) друкованого підручника, електронний підручник, електронний практикум, електронна хрестоматія, електронний курс лекцій, електронний навчальний посібник тощо);

– електронні довідкові видання (електронний довідник, електронна енциклопедія, електронний словник тощо);

– електронні практичні видання (збірник віртуальних лабораторних робіт, електронні методичні рекомендації, електронний робочий зошит тощо);

– за наявністю друкованої версії:

– електронні версії (копії, аналоги) друкованих видань;

– самостійні електронні видання або матеріали, що не мають друкованих аналогів;

– організаційно-допоміжні електронні освітні ресурси, які можуть входити до складу основних або публікуватися самостійно:

– аудіовізуальний твір;

– електронний довідник;

– електронний словник;

– електронні методичні рекомендації;

– електронні тести;

– електронні дидактичні демонстраційні матеріали тощо [4].

У процесі дистанційного та змішаного навчання математики, із метою формування математичної компетентності, доцільно використовувати електронні освітні ресурси для:

– стислого й структурованого відтворення основних елементів навчального матеріалу, його усвідомленого сприйняття учнями й запам'ятовування;

– підтримки логічних операцій при виконанні аналітичних дій аналізу, синтезу, порівняння, систематизації;

– формування здатності учнів бачити та проводити аналогії, аргументувати свою позицію, робити логічні висновки;

– активізації пізнавального інтересу та пізнавальної діяльності здобувачів освіти.

Сучасне цифрове покоління учнів – візуали, наявність у них «кліпового» мислення обумовлює необхідність використання засобів візуалізації навчального матеріалу в процесі дистанційного та

Використання візуалізації сприяє:

– формуванню асоціацій, які є механізмом запам'ятовування та засвоєння навчальної інформації, концентрації уваги учнів на найголовніших аспектах;

– інтенсифікації освітнього процесу за рахунок застосування економічного за часу та обсягом подання навчального матеріалу в наочному вигляді.

Необхідність наочної схематизації дій, у процесі дистанційного та змішаного навчання математики в умовах реалізації Концепції «Нова українська школа» [2], зумовлює використання електронних дидактичних демонстраційних матеріалів (мультимедійні презентації, флеш-анімації, інфографіка, ментальні карти, скрайбінг, структурно-логічні схеми), які створені за допомогою цифрових інструментів:

– MS PowerPoin, Google Presentations, Prezi.com (<https://www.prezi.com/>), Canva (<https://www.canva.com/>);

– Piktochart (<https://piktochart.com/>), Easel.ly (<https://www.easel.ly/>), Visual.ly (<https://visual.ly/>), Cadoo (<https://cadoo.com/>);

– XMind (<http://www.xmind.net/>), Mappio (<http://mappio.com/>), MindMup (<https://www.mindmup.com/>), MindMeister (<http://www.mindmeister.com/>).

Подання навчального матеріалу в мультимедійних презентаціях за допомогою анімаційних ефектів, кольорових виділень полегшує учням сприйняття навчальної інформації.

Розміщення на слайдах презентації опорних схем, схем розв'язування задач, ментальних карт, надання орієнтувальної основи дії, використання спеціальних засобів звернення уваги учнів на спільне та відмінне в розв'язуваннях завдань, у способах міркування, сприяє оптимальному засвоєнню навчального матеріалу, дозволяє візуалізувати, структурувати складні математичні поняття.

Із метою підвищення мотивації учнів до навчання, «занурення» у тему, пояснення та закріплення навчального матеріалу доцільно використовувати, у процесі дистанційного та змішаного навчання математики, інфографіку – ефективний спосіб комбінування графічних і текстових даних, їх структурованого представлення.

У процесі навчання математики інфографіку використовують для:

– ілюстрації дій, алгоритмів, правил;

- структурування викладу навчального матеріалу;
- виділення найголовнішого, суттєвого;
- узагальнення, підбиття підсумків.

Для створення мультимедійних моделей візуалізації математичних даних необхідно використовувати:

- програми динамічної математики GeoGebra (<http://www.geogebra.org>);
- графічний онлайн калькулятор Desmos (<https://www.desmos.com/calculator?lang=uk>).

Зміна способів подання навчальної інформації у зручній візуальній формі, наочна схематизація навчальних дій, використання електронних освітніх ресурсів для унаочнення теоретичного матеріалу забезпечують формування математичної компетентності здобувачів освіти у процесі дистанційного та змішаного навчання математики.

У процесі дистанційного та змішаного навчання математики, із метою забезпечення актуалізації опорних знань учнів, доцільно використовувати електронні освітні ресурси для створення навчальних тестів, інтерактивних вправ, ребусів:

- LearningApps.org (<http://learningapps.org/>);
- Kahoot! (<https://kahoot.com>)
- Classtime (<https://www.classtime.com/uk/>);
- Ребус №1 (<http://rebus1.com/>).

Для створення інтерактивних аркушів, інфографіки, флеш карток доцільно використовувати електронні освітні ресурси:

- Canva (<https://www.canva.com/>);
- Edpuzzle (<https://edpuzzle.com/>);
- Liveworksheets (<https://www.liveworksheets.com/>);
- Classkick (<https://app.classkick.com/>);
- Wizer.me (<https://app.wizer.me/>);

Контроль і оцінювання навчальних досягнень учнів, у процесі дистанційного та змішаного навчання математики, необхідно здійснювати систе-

матично, у формах самоконтролю та взаємного контролю, фронтально, за допомогою методів спостереження, усного опитування, учнівського портфоліо.

З метою відстеження особистісного розвитку учнів, з'ясування рівня опанування ними навчального досвіду, необхідно здійснювати формувальне оцінювання, що дозволяє:

- вибудовувати індивідуальну траєкторію розвитку учнів;
- діагностувати їхні досягнення на кожному з етапів процесу навчання;
- виявляти вчасно проблеми та розв'язувати їх;
- мотивувати учнів до прагнення здобути максимально можливі результати.

Доцільно використовувати, у процесі дистанційного та змішаного навчання математики, онлайн інструменти формувального оцінювання для створення інтерактивного контенту:

- Mentimeter (<https://www.mentimeter.com/>);
- Socrative (<https://www.socrative.com/>);
- Plicker (<https://get.plickers.com/>);
- EdPuzzle (<https://edpuzzle.com/>).

Використання онлайн інструментів формувального оцінювання для здійснення зворотного зв'язку з учнями в процесі оцінювання виконаних робіт орієнтує їх на успіх, підтримує й надихає на саморозвиток і вдосконалення.

Застосування електронних ресурсів для організації дистанційного та змішаного навчання математики необхідно здійснювати із урахуванням специфіки освітнього процесу та потреб учнів. Це сприятиме покращенню мотиваційно-емоційної сторони навчання, розвитку критичного мислення здобувачів освіти, стимулюванню інтересу до математики, підвищенню якості освітнього процесу, забезпеченню доступності освіти для всіх учнів.

Список використаних джерел

1. Денисенко С. М. Дидактичні функції інтерфейсу користувача електронних освітніх ресурсів. Вісник Житомирського державного університету імені І. Франка, 2011. № 56. С. 14–18.
2. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року. URL: <https://cutt.ly/PXrsKAs>.
3. Мельник О. М. Аналіз базових термінів та понять, які використані у дослідженні з питань проєктування електронних освітніх ресурсів навчального призначення. Проблеми освіти: наук.-метод. зб. Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України. 2015. № 83 (II). С. 83–87.
4. Про затвердження Положення про електронні освітні ресурси: наказ Міністерства освіти і науки України від 01.10.2012 № 1060 (зі змінами) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1695-12#Text>

З ДОСВІДУ РОБОТИ

ВИХОВНА РОБОТА В УМОВАХ ВІЙНИ: ОСНОВНІ АСПЕКТИ

О. Черних

Виховна робота завжди була невід'ємною складовою освітнього процесу, а зараз, в умовах дії воєнного стану в Україні, її важливість складно переоцінити. Усе, що відбувається зараз – виклик для закладів освіти, для вчителів та учнів.

Пріоритетними напрямками виховної роботи закладів освіти в теперішніх реаліях мають стати: психолого-емоційна підтримка учнів; засвоєння правил поведінки в умовах воєнного стану; адаптація учнів, які є внутрішньо-переміщеними особами; розвиток критичного мислення та медіаграмотності; національно-патріотичне виховання.

Розглянемо кожен із цих напрямів виховної роботи більш детально.

Психолого-емоційна підтримка учнів. В умовах дії воєнного стану важливим є не уміння навчати академічним темам, вирішувати з учнями тести та завдання, а здатність їх підтримати, забезпечити від розчарувань, підсилити відчуття контролю над сьогоденням і майбутнім.

Сучасні учні потребують педагогів насамперед, психологічно стійких, які могли б стати для них наставниками у відновленні жаги до знань, тим плечем, на яке можна покласти, коли бракує власних сил, прикладом віри у перемогу України над російським агресором і відновлення мирного життя на рідній землі.

Учителям варто проводити години спілкування у форматі тренінгів та бесід спрямованих на стабілізацію психологічного та емоційного стану дітей, навчати учнів прийомам, які допоможуть їм швидко опанувати себе у критичних ситуаціях.

У ході таких бесід із учнями та батьками, пояснювати, що країна перебуває в непростій ситуації, але у військових та керівництва України все під контролем, а труднощі, що виникають мають тимчасовий характер.

Можна запропонувати учням скерувати свою

енергію на волонтерську діяльність. Школярі можуть допомагати сортувати гуманітарну допомогу, піклуватися про безпритульних тварин, плести маскувальні сітки тощо.

Не слід акцентувати увагу учнів на негативі, намагатися зосереджуватися на більш позитивних моментах: розповідати школярам про те, як об'єдналися наші співвітчизники, як люди перераховують кошти на допомогу збройним силам України, допомагають внутрішньо-переміщеним особам, мужньо працюють задля того, щоб функціонувала економіка країни тощо.

Варто налагодити співпрацю зі шкільним психологом. Він може надати вчителям важливі поради, навчити їх працювати з панічними станами, провести онлайн-тренінги та пояснити, як працювати з власними емоціями та стресовими станами, що виникають в учнів.

Засвоєння правил поведінки в умовах воєнного стану. Найважливіше завдання педагогічних працівників в умовах дії воєнного стану – допомогти дітям засвоїти правила безпеки, що допоможуть зберегти їхнє здоров'я і, навіть, життя. Коли дитина позбавлена відчуття безпеки, особливо в умовах загрози життю, що спричинено воєнними діями, буденні справи стають справжнім викликом та своєрідним тестом на витривалість. Натомість, якщо в дитини є надійний безпековий фундамент, вона здатна ризикувати, шукати нові можливості, способи реагування.

Учителі повинні під час проведення виховних годин приділити увагу таким темам як: заборона та обмеження, що діють під час воєнного стану; поняття «тривожна валіза» (пояснити як її зібрати, що необхідно покласти); алгоритм дій під час повітряних тривог; правила поведінки під час обстрілів; порядок дій у випадку виявлення вибухонебезпечних предметів; правила надавання першої домедичної допомоги.

Під час виховних годин не слід обмежуватися лише поданням матеріалу у форматі лекції, краще підготувати тематичні пам'ятки (при офлайн навчанні їх можна роздрукувати та роздати учням, при онлайн – надіслати на електронну пошту).

Для того, щоб учні швидше запам'ятовували важливі правила поведінки в умовах воєнного стану, можна проводити опитування у форматі онлайн-тестів, разом створювати тематичні плакати та буклети, пропонувати школярам виконувати навчальні проекти тощо. Роботу з батьками необхідно спрямувати на усвідомлення ними важливості навчання дітей базовим правилам поведінки, необхідності контролю за їх виконанням та дотриманням. Особливо проводити роботу з батьками учнів, які повинні розуміти, наскільки важливо навчити дітей базовим правилам та слідкувати за постійним і систематичним їх виконанням, особливо за умови дистанційного навчання в закладі освіти.

Адаптація учнів, які є внутрішньо-переміщеними особами. У сьогодишніх реаліях майже в кожному закладі освіти є учні зі статусом внутрішньо-переміщеної особи. Педагогам потрібно подбати про те, щоб ці школярі почувалися в новому колективі безпечно та комфортно, змогли швидко адаптуватися, знайти нових друзів, незалежно від форми навчання у закладі освіти. Для цього потрібно провести підготовчу роботу з колективом класу, щоб учні були налаштовані дружньо і намагалися підтримати, допомогти дітям, які через військові дії змушені були змінити місце свого навчання.

Для адаптації цих учнів необхідно звернутися за допомогою до шкільного психолога та соціального педагога.

Для організації психолого-педагогічної підтримки цих дітей спеціалісти визначають їхні індивідуальні особливості, діагностують готовність до навчання та адаптації у новому закладі освіти.

Учителям слід вивчити психологічні характеристики кожного новоприбулого учня, а саме: тип характеру та темпераменту; рівень шкільної тривожності; основні канали сприйняття інформації тощо.

Результати діагностики дозволять створити оптимальні умови для швидкої та безболісної адаптації школярів до навчання та побудувати освітній процес відповідно до їхніх індивідуальних особливостей і можливостей.

Варто ознайомити учнів та їхніх батьків із установчими документами та стратегією розвитку закладу освіти, головними завданнями школи,

основними й додатковими каналами комунікації та підтримки. Також доцільно провести анкетування батьків щодо побажань та очікувань від навчання їхньої дитини в закладі освіти. Це дозволить визначити пріоритети та розробити план спільних дій для ефективної взаємодії.

Розвиток критичного мислення та медіаграмотності. Критично мислити та володіти навичками медіаграмотності було і залишається надважливим. На сьогоднішній день учителі, учні, їхні батьки активно використовують в освітньому процесі мережу інтернет як потужне джерело інформаційних ресурсів. Ураховуючи, що динамічність розповсюдження інформації мережею інтернет дуже висока, слід постійно контролювати загрози, що виникають повсякчас, а саме дезінформація, маніпуляція, фейкові новини, вірусні атаки, шахрайство, пропаганда терористичної та екстремістської діяльності. Під час дії воєнного стану в Україні це відчувається особливо гостро.

Із початком війни Україна стала цілком чисельних кібератак, які охопили як державні установи, організації, заклади освіти так і звичайних громадян. Наразі створення безпечного освітнього середовища, збереження персональних даних учасників освітнього процесу, формування інформаційно-цифрової компетентності, дотримання правил захищеного користування інтернет-ресурсами в кіберпросторі є важливими показниками якості освіти.

Небезпечне спілкування з незнайомцями, небажаний контент, кібербулінг, фейки та їх поширення, шахрайство, суїцидальні групи у соцмережах – ці загрози чатують учнів у віртуальному світі майже на кожному кроці. Тому навчання інформаційної гігієни, медіаграмотності та кібербезпеці повинно мати системний характер і бути спрямованим на формування вміння усвідомлено та критично оцінювати будь-яку інформацію.

Учителі мають систематично навчати дітей розпізнавати фейки та пропаганду, адже нерідко вона спрямована саме на підростаюче покоління. Потрібно проводити тематичні виховні години, в межах яких діти виконуватимуть вправи, покликані розвивати критичне мислення та медіаграмотність. Учителі можуть запропонувати дітям створити тематичні проекти та провести заняття, під час якого учні розглядатимуть популярні фейки, вчитимуться шукати першоджерела та проводити верифікацію інформації. Можна влаштувати дискусії, під час яких діти обговорюватимуть спірні новини та наративи тощо. Слід навчити школярів довіряти лише офіційним джерелам та завжди перевіряти

інформацію, особливо перш ніж поширювати її.

Національно-патріотичне виховання. Одним із пріоритетів державної політики та безпеки України є національно-патріотичне виховання. В умовах воєнного стану виховний процес набуває вагомих ознак національного характеру. Війна, яку розв'язали російські агресори проти України, призвела до пошуку нових підходів до організації освітнього процесу та виховання молодого покоління. Національно-патріотичне виховання покликане сформувати в особистості високу патріотичну свідомість, відповідальну громадянську позицію, почуття любові до Батьківщини та готовність захищати національні інтереси, незалежність і територіальну цілісність України. Патріотичне виховання важливе для зміцнення єдності та національної ідентичності, сприяє формуванню почуття належності до власної культури, мови, історії, традицій і національних цінностей, що в сучасних умовах має високу актуальність. В умовах російської збройної агресії, національно-патріотичне виховання учнів потребує системного підходу до його реалізації та використання нових підходів і методів роботи з молоддю.

Саме тому надзвичайно важливо учителям закладів освіти:

- організовувати акції, семінари, конференції, форуми, задля актуалізації знань учнів із історії України та збереження історичної пам'яті;
- формувати в учнів повагу до культурного спадку свого народу, гордість за здобутки держави, досягнення співвітчизників;
- організовувати збирання та поширення

інформації про героїчні вчинки українських військовослужбовців, бійців добровольчих батальйонів у ході російсько-української війни, волонтерів та інших громадян, які зробили значний внесок у зміцнення обороноздатності України;

– упроваджувати в практику роботи інноваційні форми й методи виховання, цікаві для різновікової аудиторії (відкриті трибуни, дискусії, дебати, квести, флешмоби тощо);

– долучати учнів до участі у діяльності громадських, національно-патріотичних організацій; роботі патріотичних гуртків, клубів;

– стимулювати активно-творчу діяльність школярів за допомогою організації заходів національно-патріотичного спрямування;

– підвищувати престиж військової служби, формувати в учнів готовність до захисту Вітчизни.

В умовах сьогодення пріоритетним завданням педагогів є не просто навчити, дати знання з певного предмета, забезпечити виконання освітніх програм, а порадити, підтримати, окреслити життєві орієнтири. Необхідно навчити дітей долати невизначеність та складність, підтримувати фізичне та емоційне благополуччя своє власне й родини, співпереживати й дипломатично вирішувати конфлікти, долучатися до підтримки збройних сил України та допомагати дітям із числа внутрішньо-переміщених осіб.

Отже, загальна соціальна ситуація що стала наслідком впровадження в Україні військового стану є своєрідним викликом для вітчизняних педагогів. Сьогодні вимагає від педагогічної спільноти нових підходів до виховання молоді, формування в учнів відповідальної громадської позиції, патріотизму.

Список використаних джерел

1. Бочкор Н., Дубровська В., Залеська О. Соціально-педагогічна та психологічна робота з дітьми у конфліктний та постконфліктний період: метод. рек. Київ: МЖПЦ «Ла Страда-Україна». 2014. 84 с.
2. Діти та війна. Навчання технік зцілення. Для дітей віком від 8 до 18 років / Патрік Сміт, Атле Дирегров, Вільям Юле / пер. з англ. О. Антонішин; наук. ред. Катерини Явної. Львів: Галицька Видавнича Спілка, 2022. – 108 с.
3. Кісарчук З. Г. Методичний посібник «Психологічна допомога дітям у кризових ситуаціях: методи і техніки». Київ: Логос. 2015. 232 с.
4. Крокуй до укриття: пісня-практикум для дітей від Світлани Ройз та ТНМК https://www.youtube.com/watch?v=DxS_dV9T55U

РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ НА УРОКАХ ФІЗИКИ ЗАСОБАМИ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

І. Дудка

Критичне мислення нині один із модних трендів в освіті. Про те, що його розвиток є одним з наскрізних завдань освітнього процесу, йдеться й у Концепції нової української школи [2].

І саме зараз, живучі у XXI столітті, маючи необмежений доступ до різноманітної інформації, у тому числі і фейкової, навичка критичного мислення є необхідною.

Критичне мислення – це науковий тип мислення, який використовується для розв'язання неординарних практичних задач; включає в себе загальне та предметне мислення; характеризується усвідомленістю, самостійністю, рефлексивністю, цілеспрямованістю, обґрунтованістю, контрольованістю та самоорганізованістю [1]. Критичність дозволяє людині приймати обґрунтовані самостійні рішення, а саме:

- визначати проблеми, ставити запитання;
- аналізувати, порівнювати, синтезувати, оцінювати інформацію з будь-яких джерел;
- розглядати проблеми з різних сторін, оцінювати загрози та ризики з їх боку; висувати альтернативні рішення;
- формулювати аргументи, робити свідомий вибір на основі власних суджень.

Опрацювання різноманітної інформації щодо розвитку критичного мислення учнів, набуття власного педагогічного досвіду надає підстави для виокремлення найбільш ефективних практик, що сприяють розвитку критичного мислення [1, 3]. До них можна віднести наступні.

1. Чим більше на уроці говорять учні, тим урок стає ефективнішим. Наприклад, під час опанування нової теми діє правило «80 на 20»: 80 % часу уроку говорять учні — обговорення в загальному колі, робота в групах, парах; учні ставлять запитання, висувують гіпотези, пропонують рішення, обґрунтовують думку.

2. Різноманітні запитання учнів «запускають» їх мислення. Тому учитель має стимулювати учнів ставити запитання до тексту параграфу, до умови задачі, переглянутого експерименту, побаченого явища, а також один одному, до вчителя. Й обов'язково підтримати учнів у цьому.

3. Завжди слухати дітей з відкритістю та зацікавленням. Мета вчителя — бути тим, «об

кого» дитина думає, створити простір для вільного висловлювання думок.

4. Допомогати дитині сформулювати власні висновки. За технологією розвитку критичного мислення урок — це простір для побудови власних знань, навичок і ставлень. Для цього можна використати різні, сучасні методи. Наприклад, скласти «сенкан», обговорити кейс, або висловити свої думки, щодо проблемного питання, яке обговорювалося, використавши інтерактивну віртуальну дошку Jamboard. Запропонувавши учням озвучити свої думки, не коментуйте, дякуйте.

5. Приймати помилки як невід'ємну частину опанування нового, як ознаку того, що триває рух уперед. Учитель повинен шукати, перш за все, те, що в дитини вийшло, а потім разом обговорити, що можна було зробити інакше, що додати, змінити. Для подолання помилок необхідно моделювати ситуації.

Як розвинути критичне мислення? Згідно теорії розвитку критичного мислення С. Терно [6], методика розвитку критичного мислення полягає в певній організації навчального процесу, а саме:

- цілі навчання формулюються шляхом створення проблемних ситуацій;
- використовуються засоби навчання (дидактичні матеріали), що ознайомлюють учнів з принципами, стратегіями та процедурами критичного мислення;
- зміст навчання подається у вигляді проблемних задач;
- використовуються проблемні методи навчання, що створюють ситуації вибору;
- застосовуються інтерактивні технології, що передбачають діалог у процесі розв'язування проблемних задач;
- практикується метод контролю, який передбачає письмове викладення розв'язку з подальшою рефлексією. Результати роботи оформлюються за допомогою різних допоміжних засобів (графічні організатори інформації, виписки, порівняльні таблиці, таблиці «Плюс-мінус-цікаво» тощо);
- викладання навчального матеріалу здійснюється у демократичному стилі, що надає учням право на помилку та моделює ситуації для свідомого виправлення помилок.

Методика розвитку критичного мислення заснована на творчому співробітництві учня і вчителя, на розвитку в учнів аналітичного й творчого підходів до будь-якого матеріалу, а також орієнтується не на запам'ятовування фактологічного матеріалу, а на постановку проблеми і пошук її розв'язку [5].

Під час навчання за методикою розвитку критичного мислення учні повинні пройти через три стадії в опануванні матеріалом, оскільки кожна з них відбиває відповідну ланку процесу засвоєння: *сприйняття* → *осмислення* → *застосування* [3].

Традиційно технологія проведення уроку з розвитку критичного мислення складається з трьох основних частин: вступної, основної та підсумкової [1].

Так, вступна частина уроку, яку ще називають «викликом», триває зазвичай перші 5–7 хвилин. За цей час слід актуалізувати опорні знання – «дістати» їх з довготривалої пам'яті учнів. Звернення до вже засвоєного матеріалу підвищує увагу учнів до теми, проблеми, пробуджує їхню зацікавленість, а отже, виконує мотиваційну функцію. Дітям украй важливо усвідомлювати потрібність, персональну значущість того, чого можна навчитись на уроці. Процес активного згадування того, що вони знають з нової теми, змушує їх аналізувати власні знання та уявлення. Це дає змогу визначити рівень цих знань і долучити до них нові. Вступна частина уроку з розвитку критичного мислення завершується тим, що вчитель озвучує нову тему і результати, яких слід досягнути, та стимулює учнів до усвідомлення їхніх власних цілей навчання.

Розглянемо реалізацію вище зазначеної методики розвитку критичного мислення на прикладі уроку з фізики у 7 класі за темою «Сили тертя».

Етап уроку «Актуалізація опорних знань та активізація розумової діяльності».

(Робота в групах). Клас розділений на три групи. В кожній групі є «теоретики», «експериментатори», «практики». Від кожної групи запрошується представник, щоб витягти «пелюсточки» із завданням.

«Теоретики» повинні розповісти про заданий вид сили за відомим планом (означення фізичної величин - явища чи властивості, які характеризуються цією величиною - позначення й одиниці вимірювання - формули, які пов'язують дану величину з іншими - способи її вимірювання).

«Експериментатори» мають виконати експериментальну задачу: (За допомогою лінійки

визначити силу тяжіння, що діє на дерев'яний брусок із сосни. Зобразити силу тяжіння графічно. За допомогою мензурки визначити вагу води, наливої в склянку. Зобразити вагу графічно. За допомогою динамометра й вантажу визначити силу пружності, що виникає в пружині. Зобразити її графічно.)

«Практики» отримують задачі у рисунках, на основі яких мають сформулювати задачу, записати коротку умову й розв'язати її.

Всі учні працюють самостійно. Потім відбувається обговорення отриманих завдань.

Мотивація навчальної діяльності та повідомлення завдань уроку.

Учитель. Отже, ми продовжуємо подорожувати країною Механіка, продовжуємо пізнавати навколишній світ. А в цій країні дуже важливо вміти дивитися й бачити, помічати й відзначати.

Герой нашого сьогоднішнього уроку — досить поширене й надзвичайно різноманітне за своєю природою фізичне явище, відоме в науці й техніці. Воно супроводжує нас на кожному кроці й тому стало таким звичним і непомітним.

Одразу ж хочу відмітити його багатогранність та оригінальність. Воно ніколи не проявляє себе самостійно. Це супутник багатьох оточуючих нас явищ і, насамперед, такого важливого, як рух тіл. Наше існування так чи інакше пов'язане з рухом по землі, в повітрі й у воді. Тому це явище присутнє всюди, накладаючи свій особливий відбиток на все й відіграючи при цьому інколи корисну, а інколи й шкідливу роль. Вивчивши цей матеріал, ви отримуєте знання, важливі особисто для вас. Це також допоможе вам досягти успіху.

Демонстрації: рух кульки, яка скочується з гірки.

Що ви спостерігаєте?

Що є причиною зміни швидкості кульки, яка рухається по горизонтальній поверхні після того, як скотилася з гірки? (Зміна швидкості виникає в результаті дотикання тіла з поверхнею, по якій воно рухається.)

Чому кулька зупинилася? (Причина зміни швидкості тіла — сила. Ця сила називається силою тертя?)

Потріть монету об наждаковий папір. Що ви відчували? (Опір) Це й є тертя. Потріть швидше — монета нагрівається, виділяється тепло. Цей факт відомий людині кам'яного віку. Люди навчилися добувати вогонь на зорі нашої цивілізації — це був один з їх найбільших винаходів. Це добре. З іншого боку, нагрівання під час руху в повітрі зараз перетворилось у справжній «кошмар», зокрема для

інженерів та конструкторів, які зайняті створенням наддивидісних літаків і космічних кораблів.

Упевнена, що наш урок допоможе кожному розкрити свої таланти. Вже заради цього варто вчити тему, а ще для того, щоб дізнатися щось нове про це надзвичайно цікаве явище природи, частинкою якої є ми самі. Отже, тема нашого уроку — «Сила тертя».

Осмилення, або основна частина уроку триває до 30 хвилин. За цей час учитель організовує активну навчальну діяльність учнів, зокрема спонукає їх досліджувати, осмислювати матеріал, відповідати на раніше поставлені запитання, ставити свої і шукати на них відповіді тощо. Обов'язковими елементами розвитку критичного мислення в учнів стають індивідуальний пошук та обмін ідеями в групах чи загальному колі [5]. Дуже важливою є послідовність цих елементів — пошук має неодмінно передувати обміну думками.

Етап уроку «Засвоєння нових знань».

Робота з підручником. Даються завдання для груп на основі опрацювання параграфу.

I група – Чому виникає тертя між двома рухомими тілами? Яка природа сил тертя? Як спрямована сила тертя?

II група – Які розрізняють види тертя? Дати означення. Порівняйте сили тертя спокою, ковчання і ковзання.

III група – Як можна збільшити силу тертя? Як можна зменшити силу тертя?

(Після опрацювання матеріалу представники груп дають відповіді на питання. Проводиться демонстраційний експеримент: спосіб вимірювання сили тертя ковзання, ковчання, спокою.)

Груповий експеримент

Учитель. Ви будете здивовані, якщо я скажу, що з тертям протягом століть і тисячоліть було пов'язано немало складних фізичних загадок і парадоксів, частина з яких не розв'язана і до цього часу. Вивченням причин тертя і природи цього явища займались у різні часи та епохи видатні вчені: Аристотель, Леонардо да Вінчі, Галілей, Ньютон, Ейлер, Кулон і багато інших.

В історії фізики відома суперечка, яка продовжувалася 100 років. Я вам пропоную стати арбітрами в цій суперечці, хоча вона вже давно вирішена. Мова піде про те, від чого залежить тертя ковзання.

Усі вчені, які брали участь у цій суперечці, ставили досліди, під час яких вимірювали силу тертя.

Розповідь учителя.

Йшов 1500 рік. Великий італійський художник, скульптор і вчений Леонардо да Вінчі проводив цікаві досліди, чим дивував своїх учнів: він тягав по підлозі то

щільно звиту вірвовку, то ту саму вірвовку на всю довжину. Його цікавило питання, чи залежить сила тертя ковзання від величини площі стичних поверхонь. Висновок: не залежить. Паралельно він проводив й інші досліди.

А що скажете ви?

(Вивчення особливостей сили тертя здійснюється за допомогою експериментів, які учні виконують групами за робочими столами.)

Учитель. Щоб вам було легше стежити за розв'язанням цього спірного питання, результати досліджень будете заносити в таблицю:

Експеримент 1. Залежність сили тертя від площі поверхонь дотикання. Прилади: динамометр лабораторний, дерев'яний брусок.

Експеримент 2. Залежність сили тертя від роду поверхонь, що дотикаються. Прилади: динамометр лабораторний, дерев'яна дошка, аркуш паперу, шліфувальний папір.

Експеримент 3. Дослідження залежності сили тертя від навантаження (сили тиску). Прилади: динамометр, дерев'яна лінійка, брусок, тягарці.

Експеримент 4. Дослідження залежності сили тертя ковзання від швидкості руху поверхонь, що труться. Прилади: дошка дерев'яна, динамометр.

Експеримент 5. Дослідження залежності сили тертя ковзання від ступеня шорсткості поверхонь. Прилади: динамометр, дерев'яний брусок з різною якістю обробки його бічних поверхонь, дерев'яна дошка чи лінійка.

Третій етап уроку (зазвичай триває до 10 хвилин) є найважливішим для розвитку критичного мислення в учнів, бо його основними завданнями є узагальнення, систематизація вивченого й рефлексія щодо процесу і результатів навчальної діяльності. Необхідно, аби учні подумали про те, що вони дізналися, чого навчилися, запитали себе, що це для них значить, як це змінює їхнє бачення і як вони можуть це використовувати [1, 7].

На цьому етапі учні разом з учителем:

– узагальнюють та інтерпретують основні ідеї уроку;

– обмінюються думками та висловлюють особисте ставлення до окремих положень матеріалу чи уроку загалом;

– оцінюють набуті знання й уміння;

– ставлять перед собою запитання;

– планують застосування вивченого.

Під час підбиття підсумків учні вдосконалюють важливе уміння — резюмувати інформацію, викладати складні ідеї, передавати почуття й уявлення в кількох словах, співвідносити нову інформацію зі своїми сталими уявленнями, тобто свідомо пов'язувати нове з давно відомим.

Дієвими методами розвитку критичного мислення на цьому етапі уроку є «сенкан», «бортовий журнал», «шкала думок», дискусія, обговорення у загальному колі тощо [4]. Так, наприкінці уроку можна запропонувати учням відповісти на запитання:

Чи отримали ви сьогодні новий досвід? Який саме?

Що нового ви дізналися на уроці?

Про що ви хотіли б дізнатися більше?

Які думки, почуття викликала у вас ця робота?

Треба зазначити, що перелік методів розвитку критичного мислення достатньо великий [4, 5]. Добирати їх учителю слід з огляду на мету, завдання, зміст уроку. Крім того, слід зважати на

особливості цих методів, адже на певних етапах уроку вони є ефективнішими, а отже, доречнішими.

Отже, застосування інноваційних технологій з розвитку критичного мислення на уроках фізики сприяють розвитку навичок критичного мислення, як компонента майбутньої професійності; розвивають вміння організувати власну діяльність; вчать самостійно шукати потрібну інформацію, критично її аналізувати і застосовувати в певних ситуаціях та за певних умов; посилюють мотивацію до неперервної освіти; створюють атмосферу співпраці; вчать робити власний вибір; приймати відповідальні рішення, тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій / Автор-укладач Н. Наволокова. Харків, 2011. 176 с.
2. Концепція нової української школи. Ухвалений рішенням колегії МОН 27/10/2016.
3. Максименко С. та ін. Мислення // Загальна психологія: [підручник для студентів вищ. навч. закладів]; за загальною ред. акад. С. Максименка. К. : Форум, 2000. 217 с.
4. Пометун О. Технології розвитку критичного мислення учнів. К.: Плеяда, 2006. 220с.
5. Рачинська І. Технологія формування та розвитку критичного мислення Х.: Основа, 2013. 56 с.
6. Терно С. Теорія розвитку критичного мислення: [посібник для вчителя]. Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2011. 105 с.
7. Шарко В. Сучасний урок фізики: технологічний аспект. Посібник для вчителів і студентів: К., 2005. 220 с.

ОБИРАЄМО МОДУЛІ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ У 7-МИХ КЛАСАХ ПРЕДМЕТУ **«ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА»**

Т. Лисенко

Два роки тому у заклади загальної середньої освіти в раках упровадження НУШ для викладання у 5-их класах, прийшов новий формат викладання фізичної культури. Під час круглого столу, який відбувся ще 30 липня 2021 року «Новій українській школі – нова фізична культура» у співпраці Міністерства освіти і науки України та проекту Олександра Педана з розвитку спорту серед школярів «JuniorZ», мова йшла про модельну програму з фізичної культури, яку запровадили в закладах загальної середньої освіти для 5-их класів з 2022 року, а для 6-их класів з 2023 року.

Минуло два не простих роки з цього часу. Попереду – новий навчальний рік, та виникає ще багато запитань з приводу обрання варіативних модулів для вивчення на уроках фізичної культури уже у 7-мих класах.

Як не втратити зв'язок у вивченні навчального матеріалу?

Як досягти успіхів у реалізації очікуваного результату?

Як зробити уроки фізичної культури цікавими для дітей та спонукати їх до свідомого фізичного саморозвитку?

В умовах військового стану, змішаної форми освіти та онлайн уроків фізичної культури перед вчителем постійно виникають ці питання. І кожен з нас намагається вирішити їх з найбільшою користю для своїх учнів.

Аналізуючи модельну навчальну програму «Фізична культура. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори: Педан О. С., Коломоєць Г. А., Боляк А. А., Ребрена А. А., Деревянко В. В. та інші) та модельну навчальну програму «Фізична культура. 7-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори: Баженко Є. В., Коломоєць Г. А., Боляк А. А., Дутчак М. В., Дніпров О. С. та інші), могу зазначити, що програми реалізують визначені в стандарті ціннісні орієнтири, ключові компетентності та наскрізні уміння учнів/учениць, закладають основу для реалізації завдань освітньої галузі «Фізична культура» Державного стандарту базової середньої освіти.

Слід зазначити, якщо модельна навчальна програма «Фізична культура. 5-6 класи» - це програма для адаптаційного циклу навчання, яка забезпечує наступність між початковою та базовою освітою, гнучкий перехід учнів від молодшого шкільного віку до підліткового(1), то модельна навчальна програма «Фізична культура. 7-9 класи» - це комплексна програма базового предметного навчання фізичної культури, яка забезпечує наступність між адаптаційним циклом навчання та базовою та профільною середніми освітами(2). За цією програмою учні свідомо і самостійно обирають варіативні модулі для вивчення, опираючись на свої знання та вміння, здобуті у 5-6 класах.

Мета освітньої галузі «Фізична культура» є одна – це гармонійний фізичний розвиток особистості учня, підвищення функціональних можливостей організму, вдосконалення життєво необхідних рухових умінь та навичок, розширення рухового досвіду через формування стійкої мотивації учнів до занять фізичною культурою і спортом (1,2).

Таким чином, програмами передбачено базове предметне навчання фізичної культури, наступність початкової, базової та профільної середньої освіти, що проявляється насамперед у продовженні формування ключових і предметних компетентностей, наскрізних умінь, необхідних для свідомого вибору учнями подальшого життєвого шляху та самореалізації, навчання на рівні профільної освіти або здобуття професії (2).

У 7-му класі продовжується у відповідності до концепції модельної навчальної програми і

поглиблюється опрацювання учнями концептуальних програмних засад для 5-6 класів. Наступність у навчанні фізичної культури зберігається також у вимогах програми до очікуваних результатів навчання. Логіка навчального матеріалу структурована таким чином, щоб зберегти наступність і послідовність вивчення тем від 5-6 до 7-9 класів.

Навчальна програма побудована за модульною системою. Вона містить інваріантну (обов'язкову) та варіативну складову. До інваріативної частини належать модулі: теоретико-методичні завдання та загальна фізична підготовка, тобто підвищення функціональних можливостей організму і забезпечення гармонійного фізичного розвитку, зміст якого реалізується упродовж кожного уроку. До варіативної складової навчальної програми належать 60 варіативних модулів на вибір учасників освітнього процесу.

Як же обрати варіативні модулі для вивчення у 7-их класах, враховуючи усі завдання Держстандарту та зміщення акцентів у бік формування в учнів вмінь застосовувати набуті знання в практичній діяльності і розвитку особистості? Перше, що я зробила, це ознайомила з модулями, які запропоновані у варіативній частині програми для учнів 7-их класів, і з'ясувала, що деякі модулі, які вивчалися у 5-6 класах відсутні у програмі для 7-9 класів та запропоновані нові модулі для вивчення у 7-9 класах. У таблиці ви бачите перелік варіативних модулів, які можуть вивчатися під час адаптивного циклу (5-6 класи) та базового циклу (7-9 класи) навчання. Я позначила, які модулі є у 5-6 класах, але їх немає у 7-9 класах, а також нові модулі, які пропонує програма для вивчення у 7-9 класах (додаток 1).

Тож вважаю доцільним, хоча б частково, наприкінці навчального року ознайомити учнів 6-их класів із новими модулями, які запропоновані програмою для вивчення у 7-их класах. В умовах змішаної форми навчання на онлайн-уроках викладаю теоретичний матеріал з цих модулів, а під час уроків в офлайн режимі надаю учням можливість відпрацьовувати практичні елементи з цих модулів.

Потім проводжу письмове опитування серед учнів 6-их класів щодо вибору варіативних модулів для вивчення у 7-му класі, пропонуючи їм обрати з 20-24 модулів 12, які вони хотіли б вивчати у 7-му класі.

Для викладання протягом чверті визначаються 3-4 варіативні модулі, які набрали найбільшу кількість вподобань учнів. Доцільно пропонувати учням ті модулі, які уже вивчалися у 5-6 класі, щоб зберегти послідовність вивчення матеріалу і досягти очікуваного результату.

Але необхідно враховувати бажання дітей у вивченні і нових модулів, які пропонує програма 7-9 класів та діти обрали їх для вивчення у 7-му класі.

Тому вивчати у 7-их класах можна не 12 модулів, а 14-16 модулів за навчальний рік, враховуючи нові моделі, які обрали учні, на кожному уроці опрацьовуючи не три, а чотири модулі.

Якщо учні виявляють бажання вивчати нові модулі у 7-му класі, то доцільно детальне опрацювання кожного з цих модулів уже в наступному навчальному році, тобто у 7-му класі.

Для спрощення вивчення нових варіативних модулів у 7-му класі має сенс нові варіативні модулі, які обрали діти для вивчення, запланувати для опрацювання протягом однієї чверті, це дасть змогу детально опрацювати техніко-тактичні елементи обраних нових модулів.

З метою формування вмінь, необхідних для самостійних занять новими обраними варіативними модулями на початку чверті проводжу цикл із 6-9 ознайомчих уроків з використанням одночасного, позмінного або колового методів. Доцільно на окремих ознайомчих уроках робити акцент (виділяти більше часу) на вивчення одного з нових модулів, а на наступному уроці іншого. У той же час всі модулі, які заплановані для вивчення у цій чверті, мають бути представлені на кожному уроці. Варіативні модулі протягом навчального року повторюватися не можуть. Повна заміна варіативних модулів відбувається кожної чверті (3).

На вивчення в інших чвертях планую ті модулі, які уже вивчалися у 5-6 класах та учні мають певний запас знань щодо рухової активності в межах вивчення цих модулів. У 7-му класі, пройшовши адаптивний період (5-6 клас) з кожного модуля, учні в процесі уроку можуть вільно змінювати обраний варіативний модуль, що дозволяє їм знайти «свій» і підвищує мотивацію до уроку фізичної культури.

Також при об'єднанні модулів для вивчення протягом чверті я обов'язково враховую наступні чинники:

- спорідненість за руховою активністю (наприклад: Доджбол – Гандбол, Баскетбол або Дзюдо – Гімнастика – Рухливі ігри) тощо,
- за енергозатратністю (наприклад: Футбол – Панна – Петанк),
- за сенситивністю (емоційністю) (наприклад: «Рухливі ігри» мають високий ступінь емоційності, так як в них присутня змагальна складова, а модулі

гімнастика та дзюдо, передбачають більше часу на вивчення технічних елементів),

– наявність матеріально-технічної бази нашого закладу (для значної кількості модулів не потрібен додатковий спортивний інвентар, я використовую інвентар з інших модулів або пристосований);

– регіональні традиції,

– свої фахові можливості,

– гендерність,

– рівень безпеки (що на цей час є основним чинником), а також сезонність (коли заняття проходять на відкритих майданчиках чи у спортивних залах).

При цьому для занять у зимовий період у спортивних залах я обираю варіативні модулі, які дозволяють використовувати меншу площу.

Виходячи з цих чинників, до початку навчального року складаю календарне планування, яке не є остаточним і може змінюватися в залежності від обставин.

Вимоги до уроку, які я враховую, що урок повинен передбачати не тільки виклад матеріалу, але й завдання, що передбачають засвоєння, застосування навчальної інформації на практиці.

Частина знань і вмінь повинна бути отримана учнями у процесі самостійного пошуку шляхом рішення пошукових задач (наприклад: об'єднують учнів у групи та даю окреме завдання для кожної групи. Учні в групі самостійно добирають вправи за завданням, демонструють їх, а потім увесь клас їх виконує).

Виклад навчального матеріалу на уроці може і повинен бути варіативним (тобто усі модулі, які обрали діти для вивчення у цій чверті, повинні бути представлені на кожному уроці).

Слід додати, що згідно з програмою, складаючи розклад навчальних занять, не рекомендується здвоювати уроки фізичної культури або проводити їх два дні поспіль. У разі необхідності планувати у розкладі уроки з фізичної культури у двох і більше класах одночасно в одній спортивній залі чи майданчику, враховуючи вікову групу учнів/учениць. В такому випадку я здійснюю тісну співпрацю з адміністрацією школи при складанні розкладу занять.

Таким чином, обираючи модулі для вивчення у 7-их класах, кожен учитель фізичної культури намагається зробити усе, що від нього залежить, щоб надати своїм учням свободу обирати, можливість бути успішними, вільно самовиражатися, вміти критично мислити.

Як не втратити зв'язок у вивченні навчального матеріалу?

Наприкінці навчального року учні 6-их класів самостійно обирають для вивчення у 7-му класі варіативних модулів, опираючись на свої знання та вподобання, пройшовши адаптаційний цикл навчання у 5-6 класах. Це дає можливість поглибити свої знання і розвивати фізичні та технічні навички стосовно обраного варіативного модулю. Учитель може коригувати змістовне наповнення обраних учнями варіативних модулів, враховуючи свою фахову майстерність та опрацьовувати за навчальний рік не 12, а 14-16 модулів, враховуючи вивчення нових.

Як зробити уроки фізичної культури цікавими для дітей та спонукати їх до свідомого фізичного саморозвитку?

Щоб зробити уроки фізкультури цікавими, спонукати учнів свідомо ставитися до свого фізичного саморозвитку та бути фізично активним, доцільно наприкінці кожного сезону: осіннього (наприкінці I чверті), зимового (наприкінці III чверті), весняно-літнього (наприкінці IV чверті) в освітньому закладі проводити фізкультурно-оздоровчі масові заходи за програмою учнівських ліг «Здорова Україна», «Пліч-о-пліч», «Активні парки» (ігри, змагання, челенджі, квести тощо), які охоплюють усіх учнів/учениць і спрямовані на закріплення і вдосконалення вивчених варіативних модулів. Частина фізкультурно-оздоровчих заходів можуть проводитися на уроці фізичної культури, що дає змогу підвищити інтерес до уроку та вмотивувати учнів.

Як здобути успіхи у досягненні очікуваного результату?

До проведення масових фізкультурно-оздоровчих заходів необхідно долучати батьків (інших членів родини) як учасників, глядачів, уболівальників. А також тісно співпрацювати з тренерами ДЮСШ та ДЮСШОР з видів спорту та залучати дітей до занять у спортивних секціях, досягаючи таким чином очікуваного результату навчання.

Фізкультурно-оздоровча діяльність учнів і учениць є важливим чинником формування у їх компетентностей, підвищення мотивації до занять фізичною активністю, реалізації діяльнісного підходу, мотивації учнів та учениць до фізичного самовдосконалення.

Хочу зазначити, ряд позитивних моментів щодо уроків «Фізична культура» у «Новій українській школі»:

– варіативні модулі для вивчення учні обирають разом зі вчителем (кожна дитина може обрати той вид спорту, який їй подобається, бути впевненою, що усе вдасться, бути самодостатньою, а вчитель має змогу передати свої знання з найбільшою користю для дітей, спонукаючи їх до активної діяльності та критичного мислення);

– модулі змінюються кожної чверті (це дає учням змогу опанувати більшу кількість рухових навичок, вільно співпрацювати в групах, не піддаватися булінгу);

– робота в одному спортивному залі/майданчику двох та більше класів (позитивний момент цього: для вчителя – це обмін досвідом та підвищення рівня фахової майстерності, для учнів – соціалізація, набуття навичок комунікації та лідерських якостей).

Додаток 1

Варіативні модулі 5-6 класи	Варіативні модулі 7-9 класи
Аеробіка	Аеробіка
Акробатичний рок-н-рол	Активні парки
Алтімат-фрізбі	Алтімат-фрізби
Американський футбол	Американський футбол
Бадмінтон	Бадмінтон
Баскетбол 3*3	Баскетбол 3*3
Баскетбол	Баскетбол
Бейсбол	Бойовий хортинг
Бойовий хортинг	Біатлон
Військово-спортивні ігри	Військово-спортивні ігри
Велоспорт	Велоспорт

Волейбол	Велоспорт
Вутбол	Вправи з гирями
Гандбол	Гандбол
Гімнастика	Гімнастика
Городка	Дартс
Дартс	Дзюдо
Дзюдо	Дитячий (настільний) більярд
Дитяча легка атлетика	Доджбол (вибивний)
Дитячий (настільний) більярд	Здоровий спосіб життя
Доджбол (вибивний)	Корфбол
Корфбол	Лакрос
Лакрос	Легка атлетика
Лижна підготовка	Настільний теніс
Настільний теніс	Падбол
Падел	Падел
Панна	Панна
Петанк	Петанк
Піклбол	Пікелбол
Плавання	Плавання
Пляжний бадмінтон	Пляжний бадмінтон
Пляжний бейсбол	Пляжний бейсбол (гилка)
Пляжний волейбол	Пляжний волейбол
Рінго	Профільна (професійно-прикладна) фізична культура
Регбі-5	Регбі-5
Рукопашний бій	Рінго
Рухливі ігри	Рукопашний бій
Рятувальне багатоборство (школа безпеки)	Рятувальне багатоборство (школа безпеки)
Самбо	Самбо
Скандинавська ходьба	«Спорт заради розвитку»
Сквош	Скандинавська ходьба
Слалом (роликові ковзани)	Сквош
Сумо	Скелелазіння, боулдерінг і альпінізм
Теніс	Слалом (роликові ковзани)
Туризм	Сумо
Ушу	Спортивно-настільні ігри (снігри)
Фістбол	Спортивне орієнтування
Фітнес-йога	Теніс
Фіхтування	Туризм

Флорбог	Ушу
Футбол	Фістбол
Футзал	Футзал
Хокей на траві	Футбол
Хортинг	Хокей на траві
Хортинг фехтування	Хортинг
Чирлідінг	Хортинг фехтування
Шахи	Чирлідінг
Шашки	Шахи
Шорт-гольф	Шашки
Cool Games	Cool Games

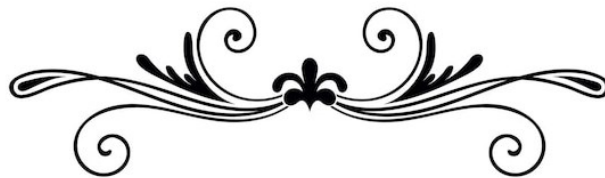
Список використаних джерел:

1. Модельна навчальна програма «Фізична культура. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори: Педан О.С., Коломоєць Г. А. , Боляк А. А., Ребрина А. А., Деревянко В. В., Стеценко В. Г., Остапенко О. І., Лакіза О. М., Косик В. М. та інші); <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2021/14.07/Model.navch.prohr.5-9.klas.NUSH-poetap.z.2022/Fiz.kult.5-6.kl.Pedan.ta.in.22.08.2022.pdf>

2. Модельна навчальна програма «Фізична культура. 7-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори: Баженов С. В., Коломоєць Г. А., Боляк А. А., Дутчак М. В., Дніпров О. С., Бідний М. В., Ребрина А. А., Деревянко В. В., Малечко Т. А., Омеляненко І. О., Волкова І. В., Педан О. С. та інші) <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2023/Model.navch.prohr.5-9.klas/Fiz.kult.2023/Fiz.kult.7-9.kl.Bazhenkov.ta.in.24.08.2023.pdf>

3. Інструктивно-методичні рекомендації щодо викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у 2023/2024 навчальному році. Освітня галузь «Фізична культура».

https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/89974/

ДОШКІЛЬНА ОСВІТА

ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В ЛІТНІЙ ПЕРІОД

Л. Міщенко

В умовах продовження дії воєнного стану в Україні особливого значення набуває безпечне проведення літнього періоду в закладах дошкільної освіти. Цей період спрямовується на створення найефективніших умов для оздоровлення дітей, відновлення ментального здоров'я, розвитку їх пізнавальних інтересів та творчих здібностей.

Одне з основних завдань, яке стоїть перед дошкільною педагогічною спільнотою – організувати освітній процес у закладах дошкільної освіти в літній період з максимальною користю для дітей, одночасно забезпечивши безпеку всіх його учасників.

З метою ефективного проведення літнього періоду в закладах дошкільної освіти здійснюється планування освітнього процесу.

Планувати організацію освітнього процесу в літній період слід таким чином, щоб максимально забезпечити психологічний комфорт дітей та всіх учасників освітнього процесу, налагодити умови для відновлення їхньої нервової системи, посилити реабілітаційний напрям, активізувати роботу психологічної служби або практичного психолога при закладі дошкільної освіти, забезпечити передусім безпечний освітній простір і необхідний психолого-педагогічний супровід освітнього процесу.

Важливе завдання педагогів закладів дошкільної освіти – допомогти дітям подолати негативні наслідки травмивних подій та адаптуватися до нових обставин їхнього життя. Саме тому до планування освітнього процесу в літній період в умовах воєнного стану педагогічним працівникам необхідно залучати практичних психологів закладу дошкільної освіти й враховувати їхні рекомендації під час здійснення освітньої діяльності [2].

Планування освітнього процесу має відбуватися з орієнтацією на тривале перебування в природному

середовищі із залученням усіх природних ресурсів (повітря, вода, сонце, пісок, рослини, природне довкілля в цілому тощо), які сприяють загальному розвитку дитини та її освіти в цей період.

Освітня діяльність закладу дошкільної освіти здійснюється на основі розробленого плану роботи на навчальний рік і літній період, що схвалюється педагогічною радою закладу та затверджується його керівником (лист МОН № 1/9-344 від 07.07.2021 «Планування роботи закладу дошкільної освіти на рік»). План роботи літнього періоду може бути як складовою Плану роботи закладу на навчальний рік, так і окремим документом [2].

Календарне планування в літній період здійснюється вихователями на тих самих підставах, за такими самими вимогами, що й упродовж усього навчального року. Календарний план передбачає організацію життєдіяльності дітей протягом дня / тижня. Календарному плануванню освітньої роботи передують перспективне планування комплексів ранкової гімнастики та гімнастики після денного сну, загартовувальних заходів із зазначенням назв процедур і норм загартування, форм взаємодії з батьками (назва заходу, тема, дата проведення), завдання щодо виховання культурно-гігієнічних навичок. Вкрай важливим є формування та закріплення питань щодо культурно-гігієнічних навичок, які мають бути відображеними в плануванні вихователя.

Модель календарного планування освітньої роботи з дітьми на літній період вихователі обирають самостійно: за режимними моментами у продовж дня, видами діяльності, освітніми напрямами; мають графічну, текстову форму відображення тощо.

Актуальними напрямами літнього періоду залишаються наступні: організація безпечного освітнього простору в закладах дошкільної освіти; забезпечення психологічного супроводу учасників освітнього процесу; використання літнього періоду

для оздоровлення та всебічного розвитку дітей, їх творчих здібностей.

Безпечний освітній простір в закладі дошкільної освіти – сукупність умов, що запобігають будь яким видам фізичної, психологічної, інформаційної, соціальної, моральної, матеріальної небезпеки всіх учасників освітнього процесу, забезпечують захищеність від негативних впливів та створюють комфортність для життя і розвитку особистості. Поняття «безпека в освітньому просторі закладу дошкільної освіти» включає в себе соціально-психологічний, фізичний та інформаційний компоненти [2].

Перший крок організації безпечного освітнього простору в закладі дошкільної освіти у літній період – визначити та усунути всі ті ризики, проблеми, труднощі та перешкоди, що б збільшити відчуття захищеності в учасників освітнього процесу.

У літній період збільшується час перебування дітей на свіжому повітрі. Якщо під час сигналу тривоги діти знаходяться на подвір'ї закладу, вихователь організовує їх та супроводжує до захисної споруди. Помічники з персоналу зустрічають і допомагають їм у приміщенні закладу.

Звертаємо увагу, що укриття закладу дошкільної освіти розраховано лише на здобувачів освіти та працівників. Батьки не можуть забрати дитину з укриття під час повітряної тривоги, а педагог, відповідно, не може відпустити дитину з укриття навіть на прохання батьків, адже він не має залишати інших дітей без нагляду та уваги.

У залежності від ситуації, умов та часу перебування в укритті дітям пропонують різноманітні активності – ігрову, пізнавальну, образотворчу, театралізовану та ін. Якщо діти стривожені через гучні звуки сирени доречним буде, в першу чергу, переключити увагу дітей на інші звуки. Варто використовувати такі прийоми, як хорівий спів або промовляння добре знайомого віршика, потішки, говоріння пошепки, імітація звуків тварин або природи (дощ, вітер), прослуховування дитячих музичних творів тощо.

Для зниження напруження варто використовувати художню літературу, читання якої може супроводжуватися спільною творчою або пошуковою діяльністю дітей, театралізацією, ілюструванням, руханками тощо.

Одним із пріоритетних завдань літнього періоду має стати формування в дошкільників свідомого ставлення до власної безпеки, формування в них навичок безпечної поведінки та стресостійкості, збереження життя та здоров'я (фізичного,

психологічного, емоційного). Тому варто під час літнього періоду провести Тиждень безпеки дитини. У його межах слід організувати освітню діяльність з дітьми за такими напрямками: правила безпеки під час евакуації, мінної безпеки; правила дорожнього руху; правила поведінки на вулиці, у транспорті, при зустрічах з незнайомими людьми; правила безпечної поведінки під час відпочинку на сонці, у лісі, біля водойми; користування електричними й газовими приладами; запобігання харчовим отруєнням.

Для того, щоб літній період був дійсно оздоровчим та безпечним велике значення має просвітницька та профілактична робота з питань мінної безпеки. Варто враховувати «Методичні рекомендації щодо проведення просвітницької роботи з учасниками освітнього процесу в закладах дошкільної освіти з питань уникнення враження мінами, вибухонебезпечними предметами та ознайомлення з правилами поведінки в надзвичайних ситуаціях», вимоги ДСНС, матеріали ЮНІСЕФ. Корисна для всіх учасників освітнього процесу інформація розміщена на сайті «Все про мінну безпеку». Допомогою в організації розмови з дітьми про питання мінної небезпеки стануть рекомендації психологів [1].

Літній період передбачає збільшення часу перебування дітей на свіжому повітрі. У зв'язку з цим вихователям необхідно систематично звертати увагу дітей щодо правил поведінки під час виявлення підозрілого предмету. Для просвітницької роботи з дітьми із питань мінної безпеки краще обрати казки, загадки, вірші, ігрові ситуації, мультфільми, різні види театру. Практичних навичок діти можуть набути в процесі ігрової діяльності (наприклад: словесні ігри – «Можна або ні», «Безпечно – небезпечно»; настільно-друковані ігри: ігри-мандрівки «Прогулянка з псом Патроном», «Безпечне лото», рухливі ігри «Безпечна стежинка», «Безпечна прогулянка», «Крокуй обережно» тощо).

Основною умовою попередження мінної небезпеки для дошкільників залишається пильність дорослих, постійний контроль в період прогулянок та у разі перебування малюків за межами безпечного місця, поінформованість близьких людей про можливі ризики.

Для організації безпечного освітнього простору в закладі дошкільної освіти великого значення має інформаційна безпека.

Відбір педагогами та батьками інформації, яка надається дошкільнику, має задовольняти його потреби у пізнанні світу й водночас сприяти повноцінному розвитку особистості:

– розповідати про події зрозумілою дітям мовою;

– використовувати казки або історії, в яких учасниками подій, які спостерігали діти, є казкові герої, а фінал завжди позитивний;

– враховувати, що діти сприймають емоційні сигнали від дорослих, тому, говорячи про воєнні події, необхідно контролювати свої емоції [3].

У період воєнного стану залишається актуальним питання надання педагогом психологічної допомоги дітям, які переживають вплив кризових подій, навчання їх технікам зняття психічного напруження. Діти не мають великого життєвого досвіду або фізичної та емоційної зрілості, як дорослі, і вони реагують на стресові переживання та розуміють їх по-іншому, тому і психологічна допомога має відповідати їх потребам.

Перша психологічна допомога є одним із низки заходів у відповідь на надзвичайні події, в яких може опинитися дитина, включає в себе уважне ставлення до реакцій малюка, активне слухання, і, за потреби, практичну допомогу в задоволенні базових потреб та вирішенні нагальних проблем. Надання першої психологічної допомоги не передбачає значної професійної підготовки, достатньо педагогічних знань, отриманих в межах загальноосвітнього психологічного інформування, і природної здатності проявляти співчуття, людяність. Педагог, який постійно взаємодіє з дитиною, може надавати таку допомогу – помічати, слухати та обговорювати. Оволодіння навичками надання першої психологічної допомоги та розуміння реакцій на кризові події, дає можливість педагогам не лише допомагати дітям, але й застосовувати ці навички у власному житті [1].

Одним із дієвих засобів зняття тривожності в дітей є дотримання розпорядку дня. В літній оздоровчий період розподіл дня дошкільників змінюється через збільшення часу на прогулянки. Звертаємо увагу, що організація екскурсій, піших переходів, мандрівок поза межами закладу в період загроз обстрілів недоречна. Адже територія закладу дошкільної освіти щодня обстежується персоналом для можливого виявлення небезпечних предметів, а на маршруті екскурсій такого обстеження забезпечити неможливо.

У літній період діяльність закладів дошкільної освіти спрямовується на організацію змістовного, різноманітного буття з метою оздоровлення дітей дошкільного віку, забезпечення активного відпочинку, закріплення, уточнення, розширення запасу набутих упродовж навчального року знань, уявлень про навколишній світ і самих себе, збагачення досвіду застосування практичних умінь,

навичок у процесі різних видів дитячої діяльності: рухової, ігрової, пізнавальної, комунікативно-мовленнєвої, художньої, предметно-практичної тощо.

Форму організації освітнього процесу в закладі дошкільної освіти ухвалюють місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування та військові адміністрації з огляду на ситуацію. У разі впровадження дистанційної форми педагогам варто запропонувати батькам дітей раннього й дошкільного віку відеоматеріали та ресурсну підтримку, які дозволять у літній оздоровчий період продовжити цілеспрямовану систематичну освітню діяльність із розвитку малюків.

Улітку в закладі дошкільної освіти слід створити умови для максимального перебування дітей на свіжому повітрі, денного сну та різних видів відпочинку, відповідно до віку дітей. При цьому необхідно забезпечити одяг, взуття та головні убори дітей відповідно до температурного режиму та стану погоди. Також протягом дня слід забезпечити відповідний повітряний, руховий та питний режим дітей дошкільного віку.

Послідовність різних видів діяльності та форм активності з дошкільниками потрібно змінювати з урахуванням певних умов: погода, вік дітей та характер попередньої діяльності. Слід забезпечити логічне чергування спокійної діяльності та рухової активності дітей, правильний розподіл фізичного навантаження протягом усього дня.

Для того щоб зробити кожен день цікавим, пізнавальним для дітей, збагатити їхній життєвий досвід позитивними емоціями та власними відкриттями, варто організовувати діяльність за принципами тематичних тижнів. Наприкінці такого тижня доцільно провести підсумковий день – це може бути тематичний день, розвага чи спортивне свято, виставка малюнків чи поробок [2].

Ранковий прийом дітей є найбільш сприятливим часом для введення дітей у тему тижня/дня (відповідно до перспективного планування) і надасть можливість вихователю зацікавити дітей, зосередити їхню увагу на тих моментах, які стануть предметом обговорення, дослідження цього дня. Під час прийому слід співпрацювати з батьками вихованців та приділяти увагу зворотному зв'язку з ними, особливо це стосується категорії дітей, які були в місцевості бойових дій.

У ранковий час доцільно передбачити індивідуальну роботу, бесіди, спостереження (за об'єктами та явищами природи), трудові доручення (чергування), різноманітні види самостійної діяльності дітей.

Протягом дня вихователь має організувати різноманітну самостійну діяльність дітей за їхнім вибором: мистецько-творчу діяльність з використанням пластиліну, олівців, фарб, фломастерів; розфарбовування; конструювання з будівельного матеріалу, паперу, природного матеріалу, ігрового матеріалу LEGO; дослідно-експериментальну діяльність тощо. Щоб самостійна діяльність дітей була дієвою та різноманітною, варто заздалегідь продумати та організувати для дошкільників спеціально облаштовані осередки. Це можуть бути:

- художньо-творчий (закріплені плівка чи старі шпалери в ігрових павільйонах, матеріали для образотворчої діяльності);

- експериментальний (виносні центри води та піску, невеликі ємкості з матеріалами для експериментів);

- ігровий (атрибути для ігор-драматизацій, сюжетно-рольових, творчих ігор: настільно-друковані ігри та ігри, виготовлені власноруч, тощо);

- будівельно-конструювальний (різні види конструкторів, залишкові та природні матеріали тощо);

- природничий (знаряддя праці для роботи на городі, у квітнику; матеріали для спостережень тощо).

Якщо на території закладу є «екологічна стежина» чи територія закладу освіти флористично багата та різноманітна, радимо проводити екологічні прогулянки та квести, різні види праці, спостереження за об'єктами та явищами природи, ігри природничо-екологічного змісту.

Більшу частину взаємодії з дошкільниками в літній період педагоги проводять на свіжому повітрі, тому бажано віддавати перевагу організації ігрової діяльності. У літній період у багатьох закладах дітей об'єднують у різновікові групи, тому під час добору ігор радимо враховувати не лише вікові особливості дітей групи, а й їхні уподобання та інтереси. Перевагу слід віддавати самостійним, вільним та сюжетно-рольовим іграм. Особливу увагу під час педагогічного супроводу ігрової діяльності необхідно приділяти ігровій взаємодії та організації спілкування дошкільників, враховуючи стан дітей, настрій та облаштоване середовище.

Діяльність з дітьми в другій половині дня спрямована переважно на організацію різноманітної ігрової діяльності. Доцільними будуть розваги, які можна провести на свіжому повітрі: ляльковий, настільний чи інший вид театру; дитячі концерти; спортивні, музичні, літературні дозвілля; читання художньої літератури з продовженням, розповідання казок та ін.

Зміст вечірніх прогулянок потрібно планувати з урахуванням усієї діяльності дітей протягом дня (спостереження, ігри, праця, фізичні вправи, індивідуальна робота, бесіди з батьками вихованців тощо) та з огляду на необхідність зменшити навантаження на дитину.

У літній період педагоги зазвичай здійснюють освітню діяльність переважно фізкультурно-оздоровлювального напрямку з метою зміцнення здоров'я вихованців, приділяють особливу увагу оздоровленню дошкільників, зокрема, педагоги мають дбати про зміцнення здоров'я дітей, розвиток їхніх фізичних можливостей; проводити загартовувальні заходи, оптимізувати рухову активність тощо.

Під час організації освітньої взаємодії з дітьми доречно використовувати такі форми діяльності, як ранкова гімнастика на свіжому повітрі (з урахуванням безпекової ситуації), заняття з фізичної культури, рухливі ігри та вправи, свята та розваги, дні здоров'я, піші переходи, туристичні походи, квести тощо.

Для того щоб підвищити рухову активність дітей протягом дня та збагатити їхній руховий досвід, бажано облаштувати доріжку здоров'я. Доріжка здоров'я – це спеціально обладнана траса, призначена для ходьби, бігу та виконання вправ на снарядах і тренажерах [4].

Фізична активність допоможе дітям зняти психо-емоційне напруження, поліпшити настрій та сприятиме загальному фізичному розвитку дошкільників.

Варто організувати просвітницьку діяльність з батьками вихованців щодо охорони здоров'я та безпеки життєдіяльності дітей у літній період, що передбачає створення інформаційних матеріалів про:

- організацію освітнього процесу в закладі дошкільної освіти в літній період (режим роботи, форму організації дозвілля тощо);

- створення у закладі дошкільної освіти безпечних умов для всіх учасників освітнього процесу;

- застосування інструментів управлінської діяльності для вирішення надзвичайних ситуацій. Важливо нагадати батькам протоколи безпеки на випадок повітряної тривоги, евакуації до укриття тощо;

- обговорення питання щодо зміцнення здоров'я і фізичного розвитку дітей у літній період (заходів, спрямованих на оздоровлення дітей шляхом загартовування, організації раціонального режиму дня для дітей раннього та дошкільного віку, організації збалансованого дитячого харчування).

У складних умовах організації освітнього процесу ефективними та корисними є сервіси та інструменти електронних платформ: Zoom, Google Meet, Google

комунікації в онлайн-режимі, використання електронних платформ: Zoom, Google Meet, Google Classroom, з метою проведення онлайн-зустрічей, конференцій, батьківських зборів. Доцільним є розміщення на сайті закладу освіти інформації та рекомендацій для батьків.

Якісна підготовка в закладі дошкільної освіти

до літнього періоду залежить від скоординованих дій колективу закладу. Лише об'єднавши зусилля, працівники можуть створити сприятливі умови для організації освітнього процесу у закладах дошкільної освіти в літній період з максимальною користю для дітей, одночасно забезпечивши безпеку всіх його учасників.

Список використаних джерел

1. Лист Міністерства освіти і науки України від 31 травня 2023 року № 4/1798-23 «Про організацію діяльності закладів дошкільної освіти в літній період в умовах воєнного стану»
2. Лист Міністерства освіти і науки України від 22 червня 2022 р. № 1/6894-22 «Методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу в закладах дошкільної освіти в літній період в умовах воєнного стану»
3. Савінова Н. Організація діяльності дитячих садків у літній період в умовах воєнного стану. *Вихователь-методист дошкільного закладу*, 2023. № 7. С. 22-28.
4. Сварковська Л. Організуємо фізкультурно-оздоровчу роботу влітку. *Вихователь-методист дошкільного закладу*, 2023. № 5. С. 34-42.

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБАМИ НАРОДОЗНАВСТВА В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

М. Бондаренко

Україна веде війну за збереження державності та територіальної цілісності на тлі непоправних втрат людського життя, свого соціально-економічного потенціалу, включаючи зруйновані об'єкти інфраструктури, виробничі потужності та житловий фонд. Великою несподіванкою для агресора та світової спільноти стали самовіддане бажання українського народу боротися та захищати свою країну, сильна стійкість та опір суспільства. Саме сьогодні національне виховання дітей стає одним із пріоритетних напрямів діяльності держави. Українське суспільство потребує нового типу громадянина: високоморальної особистості, яка поважає українські традиції, духовні цінності, володіє відповідними знаннями, вміннями та навичками.

Українські діти дошкільного віку є найвразливішою категорією населення. Перебуваючи в небезпеці, в тривалому стресовому стані, дитина позбавлена нормальних умов для розвитку та освіти. Через відчуття тривоги, напруги, страху, невизначеності ускладнюється процес повноцінної соціалізації дитини. А саме дошкільний вік є періодом найінтенсивнішого формування особистості, включаючи національну ідентичність.

Відповідно завданнями дошкільної освіти є:

- збереження та зміцнення фізичного, психічного й духовного здоров'я дитини;
- виховання в дітей любові до України, шанобливого ставлення до родини, поваги до народних традицій і звичаїв, державної та рідної мови, національних цінностей українського народу, а також цінностей інших націй і народів, свідомого ставлення до себе, оточення та довкілля;
- формування особистості дитини, розвиток її творчих здібностей, набуття нею соціального досвіду;
- виконання вимог Базового компонента дошкільної освіти, забезпечення соціальної адаптації й готовності продовжувати освіту;
- здійснення соціально-педагогічного патронату сім'ї (Національна Доктрина розвитку освіти України у XXI столітті).

Головною метою національного виховання дітей дошкільного віку є формування основ національної самосвідомості — відчуття належності до певної нації, яка виявляється в етнічному самовизначенні (віднесенні себе до певної етнічної групи) [4].

Національна свідомість — це форма етнічного, політичного, соціального самовираження окремого індивіда (людини, особистості), який відносить себе до певної національно - соціальної спільноти зі

спільними й характерними суспільними, політичними, культурними поглядами.

Спадщиною кожного народу можна вважати ідеї та досвід виховання, який передається від покоління до покоління. Національне виховання в Україні ввібрало в себе національний дух, традиції, культурний розвиток, спосіб життя.

Важливим напрямом національного виховання є прилучення до народознавства — систему знань про конкретний народ, особливості його побуту і трудової діяльності, національний характер, світогляд, історико-культурний досвід, родовід, спосіб життя і виховання, рідний край. Народознавство досліджує культурні феномени матеріальної культури, наприклад, звичаї та традиції, а також суб'єктивне ставлення до них людини.

Багатоаспектність виховного впливу народознавчого матеріалу на формування особистості зумовила посилену увагу до вивчення цієї проблеми сучасними педагогами, філософами, психологами. Окремі аспекти використання народної педагогіки у вихованні підростаючих поколінь висвітлено в працях: І. Беха, А. Богуш, О. Вишневського, Н. Лисенко, О. Матвієнко, Н. Рогальської, Ю. Руденка, О. Сухомлинської, В. Чайки, М. Чепіль, К. Чорної та ін. Для розроблення сучасних підходів і методів формування в дітей дошкільного віку елементів національної самосвідомості, долучення до народної художньої творчості, традицій, фольклору велике значення мають концепції розвитку українського дошкільця, розроблені Л. Артемовою, Г. Беленькою, А. Богуш, Н. Гавриш, Л. Калуською, Н. Лисенко, Т. Поніманською. Повертаючись до історії українського народу, відроджуючи національні традиції, ми виховуємо свідомого громадянина і патріота своєї держави.

Концепція дошкільного виховання в Україні основними напрямками дошкільного виховання визначає такі: народознавчі, українознавчі та красназнавчі. Водночас як основні виокремлено такі підходи до національного виховання дітей дошкільного віку: історичний та народознавчий підхід.

У Базовому компоненті дошкільної освіти як пріоритет передбачено реалізацію основних ідей видатних учених минулого і сучасності щодо особистісно-зорієнтованого, ціннісного та компетентнісного підходів у процесі розвитку, навчання і виховання дітей дошкільного віку на принципах народознавства. Організуючи народознавчу роботу з дошкільниками, педагоги закладів дошкільної освіти повинні розв'язувати

пізнавальні, навчальні, виховні та мовленнєві завдання.

На підставі аналізу наукової літератури констатуємо, що організовуючи народознавчу роботу з дошкільниками, вихователі повинні в комплексі розв'язувати пізнавальні, навчальні, розвивальні, виховні й мовленнєві завдання.

Пізнавальні завдання передбачають розширення обсягу знань дітей про Україну, її історію, культуру, природні багатства, природу рідного краю.

Навчальні завдання включають формування перших наукових народознавчих та історичних понять, у майбутньому — основи наукового мислення, національної свідомості, самосвідомості та психології.

Розвивальні завдання — це розвиток усіх психічних процесів у дитини: запам'ятовування, уважності, зосередженості, логічного мислення, уяви.

На думку Гавриш Н., народознавство розвиває в дошкільників моральні, патріотичні, естетичні, творчі задатки. Складно переоцінити виховну силу народної казки, пісні, іграшки, які є найважливішими засобами розвитку соціального індивідуума нашого майбутнього [3 с. 37].

Значну роль у духовному вихованні дітей дошкільного віку відіграють такі народознавчі засоби: рідна мова, народні ігри та іграшки, усна народна творчість, пісенне мистецтво, народні традиції, звичаї та обряди, народний календар, народна символіка, народне декоративно-вжиткове мистецтво, родинно-побутова культура.

У дитинстві формується мовна картина світу, а тому важливо, щоб діти володіли рідною мовою та розуміли її значення. Розглядаючи роль рідної мови у формуванні національної свідомості, можна визначити два основні аспекти: утримання зв'язку із національними традиціями та розвиток мовних навичок. Рідна мова є не лише засобом спілкування, але й живим образом культурного спадку.

Мовленнєві заняття є супутніми на кожному народознавчому занятті. Вони сприяють розширенню словникового запасу, наприклад, мандруючи до української оселі прадідів, діти вперше чують слова стріха, тин, скриня. Також словник дошкільнят збагачується образними виразами, коли вони слухають фольклор.

Важливу роль у мовленнєвому розвитку дітей відіграють народні пісні, в яких поєднано сподівання і мрії народу, краса і добро. З самого раннього віку діти полюбляють співати потішки, забавлянки, заклички. Фольклор розвиває у дітей позитивні емоції, мовлення, бажання вживати пестливі слова, пробуджує перші прояви доброти до всього

оточуючого [5 с. 257].

Український дитячий фольклор включає багато ігор, в які входять співи, рухи, прийняття на себе ігрового образу: «Подоланочка», «Зайчик», «У річку, гоп» та інші.

Величезне значення в розвитку мислення та мовлення дітей займають загадки, завдяки їм у дітей розвивається образне мислення, швидкісні реакції, формуються основи теоретичного творчого мислення.

До малих жанрів фольклору відносять також скоромовки, що розуміються як короткі віршички чи окремі вислови, сутність яких полягає не у змістовому навантаженні, а в такому розміщенні слів і звуків, що їх вимова вимагає певних зусиль артикуляції. Слід зауважити, що дошкільники сприймають скоромовки як своєрідну гру, розвагу, бо тексти легко запам'ятовуються, адже вони, як правило, ритмізовані, або й римовані.

Виховання національної свідомості у дітей дошкільного віку неможливе без врахування та впровадження традицій та обрядів, які становлять основу культурного народного багатства кожного народу. За допомогою спостережень, етичних бесід, творчих ігор, різних видів образотворчої, мистецької діяльності, ігор - драматизацій, праці педагоги вводять дітей у світ духовного багатства українського народу, людства, вчать налагоджувати спільну з однолітками діяльність, розвивають відчуття причетності до інших людей.

Богинич О. окреслила переваги використання народних ігор у вихованні дошкільників, а саме:

- народні ігри допомагають засвоювати знання, отримані на заняттях;

- у народних іграх багато гумору, змагального запалу, рухи точні й образні, часто супроводжуються несподіваними моментами, улюбленими дітьми лічилками й зазивалками;

- увага – необхідна умова будь-якої діяльності: навчальної, ігрової та пізнавальної. Тим часом, увага в дошкільників, як правило, розвинена слабо, і впоратися з цією проблемою допомагають народні ігри, оскільки часто в іграх наявний віршований текст, який привертає увагу дітей, нагадує правила [1, с. 15].

Таким чином, українські народні ігри є свідомою ініціативною діяльністю, спрямованою на досягнення умовної мети, установлені правилами гри, що складається на основі українських національних традицій і враховує культурні, соціальні й духовні цінності українського народу. На сучасному етапі народні ігри є таким самим важливим і сильним фактором впливу на особистість дитини, як виховання і

розвиток дітей у національній традиційній культурі.

Традиції та обряди є невід'ємною частиною культурного спадку, які передаються від покоління до покоління. Використання традиційних обрядів та свят, таких як «Ми є діти українські – український славний рід», «День Незалежності України», «Осінній ярмарок», «Свято Масляної», «Стрітіння», «Івана Купала», «Святий Миколай до дітей завітав», сприяє розвитку у дітей почуття приналежності до культури свого народу.

Давні українці були віруючими людьми, тому в них існували обереги, які ми називаємо народними, серед яких найголовнішими є рушник та віночок.

Ознайомлення дошкільнят з віночком починається з молодшої групи через ігрову діяльність «Одягнемо ляльці віночок». Поступово дошкільнята детальніше знайомляться з квітами, які традиційно входять до складу: деревій, любисток, волошки, ромашки, барвінок, чорнобривці та інші.

Особливе місце в житті та вихованні дошкільнят посідають народні казки. Протягом століть казки є важливим виховним засобом, виробленим і перевіреном народом. Діти і казка – нероздільні, вони створені одне для одного, цікаві сюжети та вчинки героїв захоплюють увагу малюків. Саме українські народні казки ввібрали в себе добро і зло, правду і кривду, родинні почуття, вміння дбати про себе і йти на допомогу, сміливість, відвага, працьовитість – вічні моральні цінності, які дитина пізнає через казку.

Окреме провідне місце в житті дитини відіграють іграшки. Оригінальність і неповторність народної іграшки визначається також її національною своєрідністю вираження культури і побуту народу, що символізує її звичаєво-традиційні ознаки. Українська народна іграшка несе малюкам доступні знання про працю, відпочинок людей у давнину, їхній побут, мистецтво, життя загалом. Народна іграшка в дитячих руках є тією ниточкою, яка з'єднує людину з історією її Батьківщини. Гра з народною іграшкою є також важливим засобом національного виховання. Іграшка – один з найважливіших видів декоративно-ужиткового мистецтва. Вона оригінальна і неповторна, збагачує душу і тішить серце. Вона забавляє, і допомагає задовольнити природну потребу дитини пізнати світ, творчо і самостійно його осмислювати.

Організовуючи процес ознайомлення з

основами народознавства у закладах дошкільної освіти, потрібно враховувати наступні принципи: народність, природна відповідальність, систематичність, послідовність, активність, підхід щодо вікових та індивідуальних особливостей, краєзнавство.

Підсумовуючи вище сказане, враховуємо що впровадження народознавства у дошкільну освіту має не стільки навчальний характер, скільки виховний. З раннього дитинства необхідно прищепити інтерес та любов до сім'ї, рідного краю, до землі своїх предків, до рідної мови, оселі, до батьківщини, почуття гордості за свій народ, повагу до національної культури, національних звичаїв та оберегів. Національними рисами характеру українців вважаються щирість,

гостинність, доброта, мудрість, щедрість, добре почуття гумору, тому саме ці риси повинні виховувати у дитини педагоги дошкільної освіти, використовуючи народознавчий матеріал. Виховання національної свідомості у дітей дошкільного віку вимагає інтегрованого підходу та співпраці між батьками та вихователями для успішного формування національної самосвідомості дітей.

Отже, національна свідомість, це самоусвідомлення та самооцінювання власного «Я» як представника певної нації, саме тому важливо у дошкільному віці формувати задатки які у майбутньому допоможуть дитині стати активним та свідомим громадянином своєї країни.

Список використаних джерел:

1. Богинич О. Народна скарбниця. Дошкільне виховання. 2002. № 8. С. 16-17
2. Воропаєва Т. С. Вплив українознавства на формування національної ідентичності особистості в сучасному освітньому просторі. Українознавство. 2010. № 4. С. 174–177. URL: <http://archive.ndiu.org.ua/>
3. Гавриш Н. Виховання національної самосвідомості дошкільнят засобами українознавства. Навчальний посібник. Київ. 2010. 213с.
4. Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України URL:<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0641729-15#Text>
5. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка : навч. посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : «Академвидав», 2006. 456 с.

